

กระบวนการ

๑ หนังสือออกระบบ

: บทเรียนจากธนาคารสัจจะออมรายวัน
ชุมชนเขตห้วยขวาง

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์การมหาชน)

ชุมชนการ

หนี้เอบบ

: บทเรียนจากธนาคารสัจจะออมรายวัน

ชุมชนเขตห้วยขวาง

กลุ่มสัจจะออมรายวัน

ธนาคารสัจจะออมรายวัน
ของใครๆ โดยใครๆ เพื่อใครๆ

ชบวนการหนี้ในระบบ : บทเรียนจากธนาคารสัจจะออมรายวัน ชุมชนเขตห้วยขวาง

คณะวิจัย : กัญชิตา ประพฤติธรรม
ชูนุช ทิศนคง
ปรีชา อมรแมนันท์

เรียบเรียงโดย : ชาลีมาศ ต้นสุเทพวีรวงศ์

เลขมาตรฐานสากล : 974-91507-6-7
ประจำหนังสือ

พิมพ์ครั้งแรก : สิงหาคม 2546

จำนวนพิมพ์ : 2,000 เล่ม

จัดพิมพ์โดย : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
2044/28-33 ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10320
โทร. 0-2718-0911
โทรสาร 0-2718-0937

Homepage : www.codi.or.th , E-mail : codi@codi.or.th

คำนำ

ขบวนการหนี้ในระบบ

การทำงาน ของ "ขบวนการหนี้ในระบบ" ในชุมชน	5
ข้อปฏิบัติทั่วไปของการใช้เงินกู้ "หนี้ในระบบ"	7
ทำไม...ชาวชุมชนจึงต้องใช้เงินกู้ในระบบ	8
วิกฤตของขบวนการหนี้ในระบบในชุมชน	9
■ ความตึงเครียดภายในครอบครัว : ปัญหาจากบุคคล...ไปสู่ระดับชุมชนในที่สุด	10
■ "คนจน" ต้องถูกเอารัดเอาเปรียบ นำไปสู่การใช้ความรุนแรงในสังคม	12

ธนาคารสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

แนวคิด และพัฒนาการของธนาคารสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง	15
วัตถุประสงค์ของธนาคารสัจจะออมรายวัน	17
สมาชิกธนาคารสัจจะออมรายวันเป็นใคร มาจากไหน และเข้ากลุ่มได้อย่างไร	17
ใครบ้าง...เป็นผู้ดำเนินงานและบริหารจัดการและเหตุผลของการเข้ามาทำงานให้กลุ่ม	20
แหล่งเงินทุนของธนาคารสัจจะออมรายวัน ... มาจากไหนบ้าง	21
สัดส่วนของทุนดำเนินการ	21
เมื่อต้องการฝากออมรายวัน ต้องทำอย่างไรบ้าง	22
รูปแบบของการชำระหนี้ในระบบให้แก่สมาชิก	23
ผลที่เกิดขึ้นจาก "การออมรายวัน" กับธนาคารสัจจะฯ	23
■ ผลดีในระดับบุคคลและครอบครัว	23
■ ผลกระทบเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชน	27
สิ่งที่ส่งผลให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง จนเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว	28
การก้าวเข้าสู่ภาวะถดถอยจนกลายเป็นวิกฤตของกลุ่มองค์กร	28

บทวิเคราะห์...ถอดบทเรียนจากกรณีศึกษา

แนวทางการฟื้นฟู ธนาคารสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง ควรเป็นอย่างไร	29
ข้อเสนอแนะสำหรับกลุ่มใหม่ ที่สนใจพัฒนาขบวนการกลุ่ม	34
แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ	35
"เงินบาทล้างหนี้" โดย อามิณา บุญศรี	36
	37

คำนำ

“หนี้นอกระบบ” เป็นสิ่งที่อยู่ควบคู่กับคนจนในเมืองมาช้านาน ด้วยคนจนในเมืองเป็นกลุ่มที่มีอาชีพ รายได้ไม่แน่นอน หาเช้ากินค่ำ จากการกู้ยืมยูนร้านค้าในชุมชน กู้ไปทีเดินเก็บดอกเบี้ยยอยู่ทุกวัน จนเป็นภาพชินตาในชุมชนแออัด ได้พัฒนาการมาเป็นการตั้งโต๊ะปล่อยกู้เงินด่วนมอเตอร์ไซด์ จนถึงรถเก๋ง โยงโยขายอิทธิพล ความรุนแรงในการกระทำต่อผู้กู้ที่ไม่สามารถชำระคืนได้ก็รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จนทำให้คนบางส่วนต้องหนี หรือหันเข้าหาอาชีพผิดกฎหมาย ส่งผลกระทบกระเทือนในทุกระดับ เป็นปัญหาที่รอการแก้ไขร่วมกันจากหลายฝ่าย

ขบวนการหนี้นอกระบบ : บทเรียนจากธนาคารสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง เป็นเรื่องราวที่เรียบเรียงจากการศึกษาเรื่อง “ธนาคารสัจจะออมรายวันกับการแก้ปัญหาหนี้นอกระบบ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนเขตห้วยขวาง” โดยทีมศึกษาจากภายนอก คือ คุณกัญชิตา ประพฤติธรรม คุณชุกรม ทศนคง และคุณปริษา อมรแมนนัท ได้เข้าไปศึกษา โดยคลุกคลีพักอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นช่วง ๆ และมีทีมงานร่วมจากชุมชน คือ คุณอาмина บุญศรี คุณยุวดี และ คุณอำไพ ชำดี ช่วยอำนวยความสะดวก ประสานการจัดเก็บข้อมูลครัวเรือน โดยมีส่วนงานภายในสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช) คือ คุณชวัลลักษณ์ พลเพชร หน่วยพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน ที่ได้มีบทบาทในการส่งเสริมจัดตั้งและพัฒนากลุ่มมาตั้งแต่ต้น ร่วมกับคุณพรพนทิพย์ เพชรมาก ส่วนพัฒนาองค์ความรู้และสารสนเทศ และคุณฉวีรัตน์ จงบรรจบ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ ที่ได้ช่วยดูรอบในการศึกษา ประเด็นการวิเคราะห์ ตลอดจนผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสัจจะออมรายวันในพื้นที่อื่น ๆ ที่มาร่วมเวทีนำเสนอและให้ความเห็นเพิ่มเติม

จากพัฒนาการของธนาคารสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง ในช่วง 2- 3 ปี ก็ จะเห็นความเปลี่ยนแปลงในหลายอย่างทั้งช่วง “ขาขึ้น” ของกลุ่มที่ได้ช่วยแก้ไขปัญหาด้อย่างสอดคล้องกับปัญหาความต้องการของสมาชิก สามารถบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า ลดปัญหาหนี้นอกระบบของสมาชิกไปได้หลายราย จนกระทั่งกลุ่มได้ขยายสมาชิกไปอย่างรวดเร็ว จากฐานคิดเดิมของสัจจะออมรายวันที่สมาชิกเป็นคนรู้จักมักคุ้น มาพูดคุยเจอกันทุกวัน นำวิธีการบางส่วนของเงินกู้นอกระบบมาปรับใช้ในการทำงาน ใช้ความเป็นชุมชน การมีสัจจะเป็นตัวควบคุม ไปสู่กลุ่มที่ไม่ค่อยได้รู้จักมักคุ้นรับรู้แนวคิดตั้งแต่ช่วงต้น ประกอบกับระบบความสามารถในการบริหารจัดการที่พัฒนาไม่ทันต่อการขยายตัวของกลุ่ม ทำให้กลุ่มพบกับสภาพ “ขาลง” ที่สมาชิกบางส่วนลาออกไป มีปัญหานี้ผิคนัดที่จะต้องร่วมกันฟื้นฟูแก้ไข บทเรียนจากกลุ่มออมทรัพย์เขตห้วยขวางเป็นความพยายามที่จะแก้ไขร่วมกันของคนในชุมชนแออัด มีทั้งบางช่วงที่ดำเนินการไปได้ดี บางช่วงที่ต้องกลับมาฟื้นฟูกันใหม่ ไม่มีวิธีการใดที่จะสามารถแก้ปัญหาของคนชุมชนแออัดได้เบ็ดเสร็จตลอดไป แต่ถ้าหากชุมชนมีความเชื่อมั่น และสามารถนำบทเรียนที่เกิดขึ้นไปปรับใช้ให้งานพัฒนาของชุมชนเดินต่อไปได้

ขบวนการหนี้ออกระบบ

: บทเรียนจากธนาคารสัจจะออมรายวัน ชุมชนเขตห้วยขวาง

หนี้ออกระบบ หนี้ออกระบบ หนี้ออกระบบ หนี้ออกระบบ
หนี้ออกระบบ หนี้ออกระบบ หนี้ออกระบบ หนี้ออกระบบ
หนี้ออกระบบ หนี้ออกระบบ หนี้ออกระบบ หนี้ออกระบบ

หนี้ออกระบบ

คือ เงินกู้ หรือเงินทุนที่ชาวชุมชนไปกู้ยืมจากนายทุน ที่อยู่อาศัยทั้งในและนอกชุมชน โดยอาจจะมีการเรียกแตกต่างกันไป เช่น มอเตอร์ไซค์ ไข่ไก่ - ไข่ หรือ รถเก๋ง เป็นต้น เงินกู้นี้จะมีอัตราดอกเบี้ยที่แพงมาก ถึงร้อยละ 20-30 ต่อเดือน ในภาพรวมแล้ว ผู้ที่มาปล่อยเงินกู้ในชุมชนนั้น มักเป็นผู้มีฐานะการเงินดี หรือเป็นผู้มีอิทธิพลในพื้นที่โดยรอบชุมชน

ความรู้เกี่ยวกับ "ขบวนการหนี้ออกระบบ" นี้ เป็นบทเรียนที่ได้รับจากโครงการศึกษาวิจัยเรื่อง "ธนาคารสัจจะออมรายวันกับการแก้ปัญหาหนี้ออกระบบ : ศึกษาเฉพาะกรณี ธนาคารสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง" ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดรูปแบบ กระบวนการจัดการของธนาคารสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง และผลที่เกิดขึ้น รวมทั้งแนวทางการแก้ปัญหาหนี้ออกระบบ ของธนาคารสัจจะออมรายวัน ว่ามีเงื่อนไข ปัจจัยใดบ้างที่ทำให้การแก้ปัญหาหนี้ออกระบบของธนาคารสัจจะฯ ประสบความสำเร็จ ตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วย

บทเรียนของธนาคารสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง เป็นการศึกษาจากพื้นที่ 12 ชุมชน คือ ชุมชน อามานะห์ บึงพระราม โรงปูนฝั่งเหนือ โรงปูนฝั่งใต้เพชรบุรี40 เพชรพระราม ไค้งอโคก ส.พัทยา ทับแก้ว กำเนิดทรัพย์ ขยะอ่อนนุช และดินแดง โดยมีคำถามหลักในการศึกษา คือ "ธนาคารสัจจะออมรายวัน จะช่วยแก้ปัญหาหนี้ออกระบบได้อย่างไร" ทั้งนี้ ทีมผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่มสมาชิกในแต่ละชุมชน กระบวนการจัดการและการแก้ปัญหา แรงจูงใจ ผลที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ตลอดจนข้อเสนอแนะต่างๆ ด้วย

เงินกู้แบบที่ชาวชุมชนนิยมใช้ บริการจะมีลักษณะพิเศษ คือ ผู้กู้จะได้รับเงินสดรวดเร็ว ทันใจ ให้ผ่อนชำระคืนเป็นรายวัน ซึ่งสอดคล้องกับชีวิตหาเช้ากินค่ำ หากค่ากินรุ่งสาง มีรายได้เป็นค่าแรงรายวัน แต่สิ่งที่น่าหวาดกลัวคือ หากผู้กู้ผ่อนชำระคืนไม่ได้ตรงตามเวลาจะต้องถูกติดตามทวงถาม ด้วยวิธีการที่เฉียบขาดและรุนแรง ถึงขั้นทำร้ายร่างกายสารพัดรูปแบบ ซึ่งระดับความรุนแรงก็จะแตกต่างกันไป ตามขนาดวงเงินกู้ หรือประเภทของนายทุน หรือผู้ให้กู้ด้วย อาทิเช่น

■ “เจ้า - ร้านค้า” เป็นเจ้าของร้านขายของชำในชุมชน ลูกค้าสามารถจะเจรจาผ่อนผันโดยตรงได้เป็นครั้งเป็นคราว วงเงินที่กู้ยืมอาจเป็นได้ทั้งเงินสด หรือซื้อสินค้าต่างๆ เป็นเงินเชื่อ-เงินผ่อนได้ โดยมีวงเงินระหว่าง 1,000 - 2,000 บาท

■ “มอเตอร์ไซค์” ส่วนใหญ่เป็นพนักงานของกลุ่มนายทุน-นายหน้าเงินกู้รายวัน ที่มักใช้มอเตอร์ไซค์เป็นพาหนะ วงเงินให้กู้ขั้นต่ำ 1,000 - 2,000 สูงสุดถึง 5,000 บาท ลูกค้าต้องผ่อนชำระ (ทั้งต้นและดอกเบี้ยพร้อมกัน) ให้หมดภายใน 24 - 30 วัน กลุ่มนี้จะมีมาตรการติดตามทวงหนี้ที่รุนแรงเฉียบขาด เป็นที่นิยมมากในพื้นที่

ชุมชนโคกโศก ทับแก้ว เพชรพระราม โรงปูนฝั่งเหนือ โรงปูนฝั่งใต้ ส่วนที่ชุมชนได้ร่วมใจร่วมใจพัฒนา และเพชรบุรี 40 มีบ้างประปราย สำหรับบริการเงินกู้มอเตอร์ไซค์ ที่เสี่ยงต่อการใช้ความรุนแรงเล็กน้อย ได้แก่ ที่ชุมชนบึงพระรามเก่า (บ่อ 3) และชมรมแม่บ้านดินแดง

■ “รถเก๋ง” เป็นกลุ่มนายทุนที่ให้อำนาจเงินค่อนข้างสูง ตั้งแต่ 5,000 - 20,000 บาท ส่วนใหญ่มักเป็นผู้มีอำนาจในภาครัฐ หรืออ้างถึงคนในเครื่องแบบ (ตำรวจ/ทหาร) และใช้รถเก๋งเป็นพาหนะ เวลาลงชุมชนหาลูกค้า เพื่อปล่อยเงินกู้และติดตามหนี้สิน ส่วนการติดตามทวงหนี้ ลูกค้าผิดเงื่อนไข ใช้มาตรการที่เฉียบขาดรุนแรง เช่นเดียวกับมอเตอร์ไซค์

■ “โบ” เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกผู้ที่ปล่อยเงินกู้ที่เป็นชาวต่างชาติ เช่น พวกแขกปากีสถานหรือแขกอินเดีย โบจะให้กู้ในวงเงินตั้งแต่ 500 - 5,000 แต่ก็มียางรายที่กู้ได้ถึง 10,000 บาท พวกแขก “โบ” นี้ เป็นนายทุน ที่ลูกค้าพอจะเจรจาผ่อนผันได้บ้าง เมื่อมีเหตุจำเป็นสามารถแบ่งจ่าย/ชำระคืนได้ มาตรการในการติดตามทวงหนี้ไม่รุนแรง เฉียบขาดเท่าพวกรถเก๋ง และมอเตอร์ไซค์

การทำงานของ

“ขบวนการหนีออกระบบ” ในชุมชน

ขบวนการหนี หรือเงินกู้้นออกระบบในชุมชนต่างๆ มักจะเริ่มจากผู้ที่เป็นเจ้าของเงินทุนหรือนายทุนเงินกู้ ที่มักจะถูกเรียกว่า “เฮีย” หรือ “ไต่ะ...” มอบหมายให้พนักงานหรือ “มอเตอร์ไซค์” เป็นผู้ทำหน้าที่หาลูกค้า เก็บเงิน และติดตามทวงหนี้ โดยมีรถมอเตอร์ไซค์เป็นพาหนะ เวลาทำงานมักเป็นทีม 2 คน คือ หัวหน้าสาย และลูกน้อง

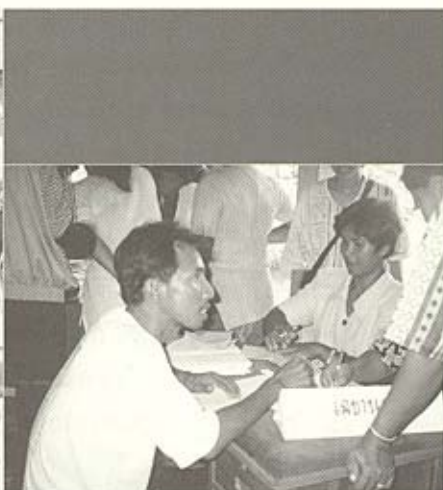
วิธีการกู้เงิน ลูกค้าที่สนใจจะกู้เงินสามารถติดต่อหรือโทรศัพท์สอบถามไปยังพนักงาน - มอเตอร์ไซค์ ได้ด้วยตนเอง หรือติดต่อผ่านเพื่อนบ้านที่เป็นลูกค้าอยู่แล้วช่วยติดต่อให้ก็ได้

ส่วนฝ่ายนายทุน ก็จะมีการโฆษณาเชิญชวนด้วยวิธีการต่างๆ หลหลายรูปแบบ เช่น การปิดโปสเตอร์ตามแหล่งชุมชน พร้อมเบอร์โทรศัพท์ติดต่อ คำที่ใช้ชักชวน เช่น เงินด่วนทันใจ เงินด่วนรายวัน เงินด่วน เงินกู้ทันใจ อนุมัติทันทีภายใน นาที เป็นต้น

หลังจากผู้สนใจติดต่อกับพนักงานแล้ว — “มอเตอร์ไซค์” จะเป็นฝ่ายเข้ามาพบกับผู้ต้องการกู้หรือลูกค้าเอง ซึ่งกรณีที่เป็นลูกค้าใหม่จะได้เงินกู้สูงสุดไม่เกิน 2,000-3,000 บาท โดยพนักงานหรือมอเตอร์ไซค์ จะนำเงินสดมามอบให้กับผู้กู้เอง โดยผู้รับเงินจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบการชำระหนี้คืนเองเท่านั้น ผู้ชักชวน ผู้แนะนำ สามีหรือภรรยาของผู้กู้จะไม่ต้องรับผิดชอบกับการกู้ยืมเงินนี้ แต่อย่างไรก็ตามมีข้อมูลจากชุมชนปรากฏว่า ผู้ที่ค้าประกันให้เพื่อน ก็ต้องถูกทำร้ายร่างกาย ถูกหมวกกันน็อคฟาดที่หน้า และมารู้ภายหลังว่าเป็นเพราะไปค้าประกันให้เพื่อนกู้เงินเป็นเงิน 6,000 บาท

ปริมาณผู้ปล่อยกู้้นออกระบบในชุมชน

ในชุมชนเขตห้วยขวางที่บริเวณใกล้เคียงกัน 4 ชุมชน คือชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ โรงปูนฝั่งใต้ ชุมชนทับแก้ว และชุมชนเพชรพระราม มีผู้ปล่อยหนีออกระบบที่เป็น “มอเตอร์ไซค์” ประมาณ 10 ราย “เจ้ / ร้านค้า” ประมาณ 12 ราย และ “โป” 5 ราย โดยคนในชุมชนร้อยละ 66 เคยใช้บริการหนีออกระบบ

วิธีการผ่อนชำระเงินกู้

โดยทั่วไปนายทุน จะให้ลูกค้าผ่อนชำระได้ 2 แบบ คือ รอบ 24 วัน หรือ รอบ 30 วัน
ไม่ว่าจะระยะเวลาานเท่าไร หลักการเบื้องต้น คือ ต้องผ่อนทุกวัน
ตัวอย่าง การผ่อนชำระ เป็นดังนี้

วงเงินกู้	ดอกเบี้ย	ผ่อนแบบ 24 วัน	ผ่อนแบบ 30 วัน
500	100	25	20
1,000	200	50	40
2,000	400	100	80
5,000	1,000	250	200
10,000	2,000	-	400

ข้อปฏิบัติทั่วไปของการใช้เงินกู้ - หุ้นนอกระบบ พอจะสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. ผู้กู้ต้องจ่ายดอกเบี้ย อย่างน้อยร้อยละ 20 ต่อเดือน
2. มีระยะเวลาการส่งคืน 24 ถึง 30 วัน โดยจะหักดอกเบี้ยวันแรก ในวันที่รับเงินทันที
3. ต้องจ่ายค่าทำสัญญา ค่าเอกสาร โดยคิดจากเงินต้น 1,000 ละ 50 บาท
4. สัญญากู้เงิน ทำในรูปของสัญญาซื้อขาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสัญญาซื้อขายทองคำ
5. ไม่มีสัญญาให้กับผู้กู้เงิน แต่สัญญานั้นจะอยู่กับผู้ปล่อยเงินกู้ หรือพนักงานมอเตอร์ไซค์ เท่านั้น
6. การผิดผ่อนชำระหนี้เงินกู้ นั้น อาจจะเว้นจ่ายได้เพียง 1 วัน แต่ต้องจ่ายดอกเบี้ยปกติ พร้อมค่าปรับเท่ากับดอกเบี้ย แต่ถ้านี้ห้ามผิดผ่อน 2 วันติดต่อกัน
7. ห้ามผิดสัญญาเกินกว่าที่กล่าวมาโดยเด็ดขาด มิฉะนั้นจะต้องพบกับปฏิบัติการ "ไล่ล่า" บ่อยครั้งที่มีการใช้ความโหดเหี้ยมทารุณ กับคนที่ผิดสัญญา ถึงขนาดการลักพาตัวไปแล้วเอาไปกดน้ำ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "อู๋ม" ไปโดยรถตู้ (จากคำให้การของแกนนำและชาวมุขชน)
8. เวลาเก็บเงิน ช่วงตั้งแต่ 18.00 - 24.00 น. หากลูกค้าหายหน้าหรือบ่ายเบี่ยงการผ่อนชำระ พนักงานจะเข้ามาเคาะประตูบ้านเรียก หรือดักจรจก (บางครั้งรอถึง ตี 2) จนกว่าจะพบตัวผู้กู้เงิน
9. หากมีกรณีทำร้ายร่างกายกันจนเรื่องถึงตำรวจ "เฮีย" หรือเจ้าของโต๊ะเงินกู้ จะเป็นผู้มาเจรจา หากมีการรวมทำร้าย พนักงานก็จะไปตามพรรคพวก "มอเตอร์ไซค์" มาช่วยปฏิบัติการได้ตอบอย่างรุนแรงต่อไป
10. สำหรับพนักงานของ "โต๊ะ" ต่างๆ ก็จะมีกฎระเบียบเข้มงวด ทั้งเรื่องการเข้า-ออกบริษัท /โต๊ะเงินกู้ เช่น ห้ามนำภรรยาหรือญาติเข้ามาในบริษัท ห้ามไม่ให้สนิทสนมหรือมีความสัมพันธ์รู้สวากับลูกค้า พร้อมกับมีสวัสดิการเล็กน้อยๆ แก่พนักงาน เช่น มีอาหาร-น้ำดื่มให้ พนักงานที่ต้องการเป็นเจ้าของมอเตอร์ไซค์เอง บริษัทจะจ่ายเงินดาวน์ให้และให้ผ่อนส่งกับบริษัท บริษัทมีค่าน้ำมันให้วันละ 50 บาท และหากมีข้อสงสัย ติดขัดประการใด ให้ติดต่อ "เฮีย" หรือ เจ้าของเงินทันที

ทำไม...ชาวชุมชน จึงต้องใช้เงินกู้นอกระบบ

ชาวชุมชน หรือคนที่ต้องหาเช่ากินค่าในเมืองใหญ่ๆ มักจะตกอยู่ในวังวน หรือขบวนการ“หนี้นอกระบบ” เนื่องจากสภาพความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่บีบคั้น ทำให้ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อปากท้อง ทั้งของตัวเองและสมาชิกในครอบครัว บางคนกู้เงินเพราะต้องการเงินลงทุนในการทำมาค้าขาย และผ่อนใช้รายวันได้ บางคนกู้ยืมเงินมาเพื่อเป็นทุนกินใช้ในชีวิตประจำวันของครอบครัว รวมทั้งค่าศึกษาเล่าเรียนของลูก ๆ และค่ารักษาพยาบาลยามเจ็บไข้ บางคนต้องการใช้เงินยามเกิดวิกฤตในชีวิต เช่น ไฟไหม้บ้าน ญาติป่วยหนัก หรือเสียชีวิตก็มี

ทั้งนี้ มีข้อมูลที่ระบุเหตุผลที่ชาวบ้านจำเป็นต้องไปกู้เงินนอกระบบ คือ ชาวบ้านมากกว่าร้อยละ 50 รายงานว่าต้องกู้เพื่อไปใช้จ่ายในบ้าน รองลงมา คือ กู้เพื่อเป็นทุนประกอบอาชีพ ในสัดส่วนที่พอๆ กับเหตุผลที่ว่า กู้เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าเล่าเรียนของบุตร (ร้อยละ 15.3 และ 15.8 ตามลำดับ) และเหตุผลที่น่าสนใจอีกประการคือ ร้อยละ 6.3 กล่าวว่า กู้เพื่อเอามาหมุนเวียนใช้หนี้นอกระบบด้วยตนเอง ซึ่งข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นว่าชีวิตคนจนในชุมชน ยากที่จะหนีพ้นสภาพชีวิตประจำวันที่อึดอัดขัดสน และมักไปจบอยู่ในวังวนของขบวนการหนี้-เงินกู้นอกระบบอยู่ซ้ำไปนั่นเอง

ดังเช่น ชีวิตของ “ปราณี” อายุ 32 ปี เป็นคนกรุงเทพฯ โดยกำเนิด เดิมเคยอยู่ในชุมชนทับแก้ว และทำงานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกับบาทหลวงโจเซฟ เอช.ไมเออร์ นอกจากนี้เธอเคยมีบ้านให้คนเช่าถึง 6 ห้อง ต่อมาเกิดไฟไหม้ในชุมชน จึงเป็นต้นเหตุให้เธอเริ่มหันไปพึ่งเงินกู้นอกระบบ แม้ว่าจะจะได้เงินช่วยเหลือจากราชการมาบ้าง แต่ความที่เคยมีฐานะและกลัวเสียหน้า จึงกู้เพิ่มเอาไปซื้อบ้านใหม่ที่ชุมชนโรงปูน และซื้อรถกะบะไว้ให้สามีใช้ขายของ แต่ต้องเจอความโชคร้ายซ้ำเข้าไปอีก เมื่อน้องชายถูกจับข้อหาค้ายาเสพติด ต้องเอาเงินไปช่วยให้พ้นคดีอีก 50,000 บาท และพ่อก็ต้องขายนามาช่วยอีก 10,000 บาท จากวิกฤตในชีวิตต่างๆ ทำให้เธอก็ไม่สามารถมาใช้หนี้มอเตอร์ไซด์ได้ อีกทั้งดอกเบี้ยก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทุกวัน เธอบอกว่า “ทุกครั้งที่ได้ยินเสียงมอเตอร์ไซด์และเสียงเคาะประตูยังมัว แต่ต้องทำใจต่อสู้เสีย... บางครั้งต้องหนีเพื่อถอยไปตั้งหลัก และไปหาเงินมาใช้หนี้...”

ชีวิตที่มีความยากลำบาก และมีความจำเป็นที่แตกต่างกันไปนี้ ยามที่เงินทองในบ้านไม่พอใช้จ่าย ก็ต้องการทุนมาหมุนเวียนเพื่อต่อชีวิต แต่การไปกู้ยืมจากแหล่งเงินทุนในระบบอย่างเช่น ธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงิน ฯลฯ คนยากจนในชุมชน ย่อมจะพบกับข้อติดขัดและอุปสรรคอย่างมาก เพราะชาวชุมชนส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีหลักประกัน หรือความมั่นคงทางอาชีพ การงานและการเงิน หรือไม่มีทรัพย์สินที่มากเพียงพอที่จะใช้ค้ำประกัน จึงทำให้ขาดคุณสมบัติที่สถาบันการเงินในระบบจะให้ความไว้วางใจ หรืออนุมัติวงเงินกู้ ทำให้คนจนหรือชาวชุมชนแออัดทั่วไป ต้องตกอยู่ในสภาพที่เข้าไม่ถึงแหล่งทุนในระบบที่ถูกต้องและมีเป็นธรรมได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ทางออกที่เลี้ยงไม่ได้ของคนจนส่วนใหญ่ จึงมักจะไปจับที่วังวน หรือ "ขบวนการหนี้ - เงินกู้นอกระบบ" แม้ว่าจำต้องเสียดอกเบี้ยสูงลิบลิว ถึงร้อยละ 20 - 30 ต่อเดือนก็ตาม แต่ "เงินด่วนทันใจ" ประเภทนี้ก็ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าให้กับชาวชุมชนไปได้บ้างเหมือนกัน.

วิกฤต...ของขบวนการหนี้นอกระบบในชุมชน

การดำเนินชีวิตประจำวัน และความต้องการพื้นฐานในชีวิตของคนจนฐานรากในชุมชน แสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัยทั้งในชีวิต ทรัพย์สิน และสุขภาพแวดล้อม เนื่องจากคนชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป มีรายได้จากค่าแรงรายวัน ซึ่งไม่แน่นอน แต่ละครอบครัวมีสมาชิกที่ต้องดูแลและกินอยู่ร่วมกันหลายคน มีข้อมูลที่ได้จากการสำรวจในชุมชนเขตห้วยขวาง พบว่า

จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่กินอยู่และใช้จ่ายร่วมกัน 3-4 คนต่อครอบครัว ขณะที่ประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 49.5) เป็นครอบครัวที่มีคนทำงานหารายได้เพียง 1 คนเท่านั้น

ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 47.5) มีรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนอยู่ที่ 5,000 - 10,000 บาทต่อเดือน ขณะที่รายจ่ายในครอบครัวสูงถึง 10,000 - 15,000 บาทต่อเดือนเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 39.5) และส่วนใหญ่มีภาระครอบครัวในการส่งเสียเลี้ยงดูให้บุตรหลานได้รับการศึกษาเล่าเรียน ถึง ร้อยละ 83 ที่เดียว

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

ตารางที่ 1 ข้อมูลเศรษฐกิจสังคมของครอบครัวด้านต่างๆ ของชาวชุมชนเขตห้วยขวาง (กลุ่มตัวอย่าง 766 คน)

ข้อมูล	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกครอบครัวที่ใช้จ่ายร่วมกัน	
น้อยกว่า 3 คน	18.3
3 คน	21.1
4 คน	37.0
5 คน ขึ้นไป	23.4
จำนวนสมาชิกครอบครัวที่ทำงานมีรายได้	
1 คน	49.5
2 คน	37.7
3 คน ขึ้นไป	12.8
รายได้เฉลี่ยของครอบครัว (ต่อเดือน)	
น้อยกว่า 5,000 บาท	11.6
5,000 - 10,000 บาท	47.5
10,001 - 15,000 บาท	32.8
15,000 บาท ขึ้นไป	2.5
รายจ่ายเฉลี่ยของครัวเรือน (ต่อเดือน)	
น้อยกว่า 5,000 บาท	13.3
5,000 - 10,000 บาท	34.1
10,001 - 15,000 บาท	39.5
15,000 บาท ขึ้นไป	7.9
จำนวนบุตรที่กำลังศึกษาเล่าเรียน	
ไม่มี	16.9
1 คน	48.8
2 คน ขึ้นไป	34.1

จากข้อมูลต่างๆ ข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นถึงภาระทางการเงินที่หนักอึ้งของผู้นำครอบครัว ซึ่งสัมพันธ์อย่างเป็นเหตุเป็นผลกับข้อมูลที่ว่า สมาชิกในชุมชนมากกว่าร้อยละ 60 เคยกู้ยืมเงินจากแหล่งทุนภายนอก หรือต้องหันไปพึ่ง “ขบวนการหนีงกระบบ”

ทั้งนี้ คนในชุมชนเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 94) ติดต่อกู้ยืมเงินจากกลุ่มนายทุน ที่ใช้ “มอเตอร์ไซด์” เป็นคนเก็บเงินหรือติดตามหนี้สิน รองลงไปเป็นการกู้ยืมจาก “เจ้-เจ้าของร้านค้า” และ “ไป” เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ยิ่งไปกว่านั้น ยังพบว่า ส่วนใหญ่แต่ละครอบครัว มักจะกู้หนี้ยืมสินกับนายทุนนอกระบบอยู่ราว 3-4 แห่งต่อครัวเรือน

ตารางที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์การกู้เงินนอกระบบ และแหล่งเงินกู้นอกระบบของชาวชุมชนเขตห้วยขวาง

ข้อมูล	ร้อยละ
ประสบการณ์การกู้เงินนอกระบบ	
เคย	66.2
ไม่เคย	33.8
แหล่งเงินกู้นอกระบบของสมาชิก	
ไป	2.7
มอเตอร์ไซค์	94.1
เจี - เฮียในชุมชน	3.2
จำนวนแหล่งเงินกู้ที่สมาชิกใช้บริการ	
1 แห่ง	17.6
2 แห่ง	15.1
3 แห่ง	42.0
4 แห่ง ขึ้นไป	25.3

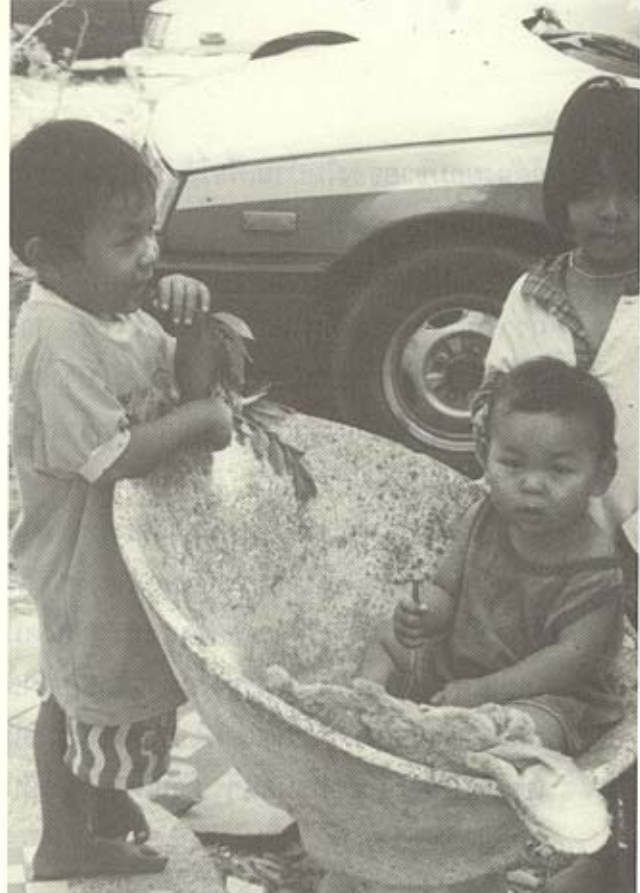
ความตึงเครียดภายในครอบครัว :

ปัญหาจากบุคคล...ไปสู่อะดับชุมชนในที่สุด

ปัญหาที่ตามมาจากการไปกู้หนี้ยืมสินจากนายทุนภายนอก ประการหนึ่งคือ ความตึงเครียดของคนในครอบครัว เพราะต้องรับภาระผ่อนเงินกู้อย่างหนัก การหมุนเงินกู้แหล่งต่างๆ ตลอดจนความผิดเคืองในการนำมาค้าขาย นอกจากนี้สามี-ภรรยาที่ขัดแย้ง มีปากเสียง ทะเลาะเบาะแว้งกัน เพราะหลายคู่ที่ฝ่ายหนึ่ง (สามี) ไม่ได้รับรู้

ความจริงว่าอีกฝ่าย (ภรรยา) ไปหยิบยืมเงิน / กู้เงินรายวันมา มารู้ภายหลังก็เป็นประเด็นทะเลาะวิวาทกันภายในครัวเรือน บางรายต้องแยกกันอยู่ บางรายพอผ่อนชำระไม่ตรงเวลา ถูกพวกมอเตอร์ไซค์ "ไล่ล่า" ก็ต้องหลบหลุกเต่า หลบซ่อนหนีหายออกไปจากบ้าน ครอบครัวระส่ำระสาย จนกลายเป็นปัญหาสังคมอื่นๆ ภายในชุมชนได้

อย่างเช่น “เล็ก” ผู้หญิงคนหนึ่งในชุมชนทับแก้ว เธอมีลูก 4 คนและกำลังตั้งครรรภ์ได้ 6 เดือน สามีรับจ้างส่งยาตามร้านขายยาได้ค่าแรงวันละ 210 บาท ถ้าหยุดก็ไม่มีรายได้ ส่วนตัวเธอ บางวันได้เงินจากการรับจ้างซักผ้า ครั้งละ 30-40 บาท เมื่อเงินไม่พอใช้เพราะลูกหลายคน เธอก็เริ่มกู้หนี้ยืมสินนอกระบบ รวมแล้ว 9 รายเป็นเงินทั้งสิ้น 95,000 บาท เมื่อไม่สามารถหาเงินมาผ่อนส่งได้ตามเวลา และด้วยความกลัวว่าจะต้องถูกทำร้ายเหมือนเพื่อนคนอื่นๆ เธอจึงต้องหลบหนีไปแอบนอนในรถกะบะเก่าๆ ที่ได้สะพานทางด่วนอโศกกับพี่สาวถึง 2 คืน แต่ทนคิดถึงลูกเล็กๆ ไม่ไหวจึงแอบกลับเข้าบ้านมาหาลูกช่วงเข้ามืดและต้องรีบหนีจากบ้านไปอีกในช่วงบ่ายก่อนที่พวกมอเตอร์ไซค์จะออกทำงานมาตามเก็บเงินอีกครั้ง

“คนจน” ต้องถูกเอารัดเอาเปรียบ...

....จนนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในสังคม

สภาพความจำเป็นที่ต้องแบกรับภาระทางการเงินที่หนักอึ้งมากขึ้น บวกกับภาวะที่ต้องยอมจำนนต่อชะตาชีวิตทำให้ชาวชุมชนตกอยู่ในภาวะจำยอม ให้นายทุนซูดรีดกินดอกเบี่ยราคาแพงลิบลิ่ว นับว่าเป็นการเอารัดเอาเปรียบผู้ยากไร้ในสังคม ใช้การข่มขู่ คุกคาม จนถึงขั้นทำร้ายร่างกายกัน เมื่อมีการติดตามทวงถามทั้งเงินต้นและดอกเบี่ยจากฝ่ายนายทุน ที่กระทำต่อสมาชิกในชุมชนหลายต่อหลายครั้ง อาทิเช่น รายของ “นาง” อายุ 43 ปี เดิมมีอาชีพขายอาหารตามสั่ง อยู่ในชุมชน ส.พัททยา พอช่วงเศรษฐกิจไม่ดี ประกอบกับถูกเรียกที่ขายของคืน เธอเริ่มประสบปัญหาผิดเคืองมากขึ้น จนต้องไปกู้ยืม

จากมอเตอร์ไซค์รวม 12,000 บาท จาก 4 ราย เสียดอกเบี่ยร้อยละ 20 เพื่อทำทุนขายหมูสะเต๊ะ บางวันที่ไม่มีเงินจ่าย นางก็ต้องหลบไปอยู่ที่อื่น บ้านเพื่อนบ้าง บางทีแอบย้อนกลับเข้าบ้านดึกๆ ก็ยังเจอพวกมอเตอร์ไซค์ดักรอ และเมื่อเดือนกันยายน 2545 นางไปธุระแถวซอยศูนย์วิจัย ถนนเพชรบุรี เจอมอเตอร์ไซค์คนหนึ่งเอาหมวกกันน็อคตบเข้าที่หน้าของนาง แล้วบอกว่าให้เอาเงินมาใช้แทน...ด้วย ซึ่งเป็นเพื่อนของนาง นางรู้สึกมีหวังมาก แต่ไม่มีเลือดออก จากนั้นนางจึงรู้ว่าที่ถูกตบนี้ เป็นเพราะไปค้าประกันเพื่อน 2 คนเป็นเงิน 6,000 บาท แม้ว่าจะรู้ว่านี่เป็นเจ้าหนี้ หรือ “โตะ” ไหน พอนางเข้าแจ้งความกับตำรวจก็ไม่สามารถตามตัวได้ เพราะไม่มีใครยอมรับผิดชอบ และขณะเกิดเหตุไม่มีใครเห็น ซึ่งต่อมาสามีของนาง

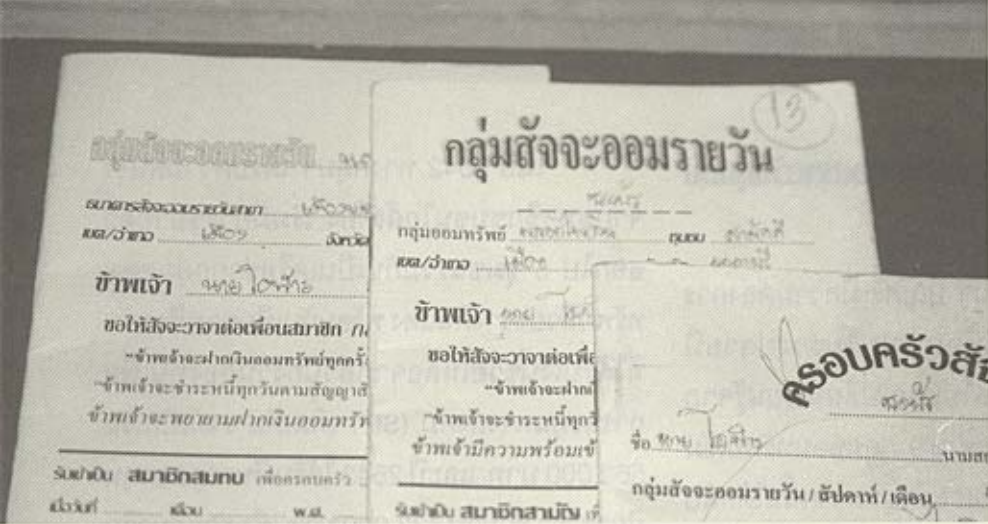
ก็ต้องยอมขายของในบ้านเพื่อใช้หนี้ 6,000 บาท
นี้แทนเพื่อนนางด้วย

นอกนี้ยังมีรูปแบบอื่นๆ ที่เยี่ยมใต่มาก
กว่าในผลการบันทึกในรายงานวิจัย เช่น การ
"อุ้ม" ขึ้นรถตู้ ชาวบ้านเล่าว่าเอาไปซ่อม บางราย
พาไปกตหัวลงในถังน้ำ บางรายถูกกรอกข้าวสาร
เป็นต้น

สภาพการใช้ความรุนแรงและความยาก
ลำบากของชีวิตผู้คนในชุมชนลักษณะต่างๆ ช่าง
ต้น นับว่าเป็นภาวะวิกฤตของชุมชนและสังคม
โดยเฉพาะกับคนที่ยากไร้ทั้งเงินตราและโอกาส
เนื่องมาจากขบวนการหนี้ในระบบภายในชุมชน
เขตห้วยขวางและชุมชนอื่นๆ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็น

แรงบันดาลใจของแกนนำคนหนึ่งจากชุมชน
อามานะห์พัฒนา ในเขตห้วยขวาง คุณอามินา
บุญศรี ที่ต้องการเห็นชาวชุมชนมีชีวิตความเป็น
อยู่ที่ดีขึ้น ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ จึงเริ่มต้นรวม
กลุ่มกัน เพื่อช่วยเหลือกันและกันในการแก้ไข
ปัญหาการใช้ความรุนแรง อันเนื่องมาจากหนี้ออก
ระบบให้หมดไปจากชุมชน ด้วยการเริ่มต้นจาก
การร่วมกันออม และการให้กู้เพื่อเป็นทุนหมุน
เวียนไปทำมาค้าขายโดยไม่คิดดอกเบี้ย ก่อตั้ง
กลุ่มออมทรัพย์ครั้งแรกเมื่อ 1 มกราคม 2541 และ
ต่อมามีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาการรูปแบบ
การบริหารจัดการมาสู่ธนาคารสัจจะออมรายวัน
ชุมชนเขตห้วยขวาง เมื่อพฤศจิกายน ปี 2544.

ธนาคารสัจจะออมนรายวันชุมชนห้วยขวาง

แนวคิด และพัฒนาการของธนาคารสัจจะออมนรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

ธนาคารสัจจะออมนรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง - เป็นกลุ่มออมทรัพย์ สัจจะรายวัน ถูกก่อตั้งขึ้นด้วยหลักการ "ธนาคารคนจน โดยคนจน เพื่อคนจน" ซึ่งเริ่มต้นจากการรวมตัวของกลุ่มญาติและครอบครัวมุสลิมในชุมชน อามานะห์พัฒนา นำโดยคุณอามีนา บุญศรี ที่มีแนวความคิดและความต้องการช่วยเหลือและมุ่งแก้ไขปัญหานี้จนกระทั่งระบบให้หมดไปจากชุมชน

หลักสำคัญที่ใช้ในการบริหารจัดการ คือ "อามานะห์ หรือหลัก สัจจะ ชื่อสัตย์ ชื่อตรง สุจริต" ซึ่งเป็นทั้งสัจจะจากทั้ง 2 ฝ่าย คือ สมาชิกต้องมีสัจจะในการนำเงินมาฝาก/ออม และสัจจะในการส่งเงินต้นชำระคืนตามเวลาที่กำหนด ส่วนสัจจะของธนาคาร คือการรักษาคำพูดทั้งในเรื่องการออมและการให้สมาชิกกู้เป็นทุนหมุนเวียนประกอบอาชีพ รวมถึงธนาคารต้องรักษาสัจจะในการนำเงินไปชำระคืนแก่แหล่งทุนอื่นๆ ตามเวลาที่กำหนดเช่นเดียวกัน

แนวคิดของสัจจะออมนรายวัน เป็น แนวคิดผสมผสาน โดยมุ่งให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวชุมชน ที่ทำมาหากินประกอบอาชีพค้าขาย และมีรายได้เป็นรายวัน ไม่แน่นอน ประกอบกับสภาวะวิกฤตที่เกิดจากขบวนการหนี้ในระบบที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมและความรุนแรงทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และต่อชุมชน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

พัฒนาการของธนาคารสัจจะออมรายวันชุมชน เขตห้วยขวาง

เมื่อคุณอำมينا บุญศรี มีความต้องการช่วยเหลือญาติและเพื่อนบ้าน ในช่วงปลายปี 2540 จึงได้หาโอกาสไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่มออมทรัพย์บึงพระราม 9 กลุ่มออมทรัพย์เข้มแข็งที่จังหวัดเชียงใหม่และลำปาง จากนั้นได้กลับมาพูดคุย ชักชวน กลุ่มญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน

ละแวกเดียวกัน จัดตั้ง

"กลุ่มออมทรัพย์อา
มานะห์พัฒนา" ขึ้น

เมื่อ 1 มกราคม 2541

เพื่อใช้กระบวนการ
กลุ่ม เป็นเครื่องมือใน

ระดมทุนจากเงิน

ออม และช่วยแก้

ปัญหานั้นนอก

ระบบ- ปลอดภัย

นอกระบบให้แก่

คนในชุมชนด้วย

ในช่วงแรกมีสมาชิก 17

ราย ด้วยเงินออม 1,700

บาท

ในปี 2542 ทางกลุ่มฯ ได้รับความสนใจจากสมาชิกชุมชนใกล้เคียง เริ่มมีการขยายตัวออกไป 5 ชุมชนรวมกันเป็นเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ห้วยขวางดินแดง พร้อมกับเป็นช่วงเดียวกันที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) เพิ่มเติม รวมเป็นเงิน 562,000 บาท และปี 2543 ได้รับเงินจากกองทุนมิยาซาวา จำนวน 433,000 บาท เพื่อช่วยสมาชิกปลอดภัยต่างๆ แต่เนื่องจากฐานสมาชิกขยายไปยังชุมชนต่างๆ อย่างกว้างขวาง ทำให้ช่วยปลอดภัยให้สมาชิกได้เพียง 44 ราย

เมื่อเดือนตุลาคม 2543 นางอำมيناฯ จึงตัดสินใจไปกู้เงินจากภายนอกเพิ่มอีก 500,000 บาท โดยเสียดอกเบี้ยถูก เพื่อนำมาช่วยปลอดภัยให้สมาชิกที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และตั้ง "กองทุนรายวัน" ขึ้น และในที่สุดพัฒนาเป็น "กลุ่มสัจจะออมรายวัน" ที่มีชาวชุมชนเข้าเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ส่วนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้อนุมัติงบประมาณความช่วยเหลือในรูปแบบสินเชื่อหมุนเวียนจำนวน 1 ล้านบาท ให้แก่กลุ่มออมทรัพย์อามานะห์พัฒนา เมื่อ 12 กันยายน 2545 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวที่กลุ่มมีการขยายฐานสมาชิกอย่างมาก และมีการต่อยอดรูปแบบการจัดการไปในอีกหลายพื้นที่ ในที่สุดคณะกรรมการกลุ่มฯ จึงได้หารือและเปลี่ยนชื่อเป็น "ธนาคารสัจจะออมรายวัน สาขาห้วยขวาง" มีที่ทำการอยู่ริมทางรถไฟสายตะวันออก เป็นสี่แยกถนนเลียบริมทางรถไฟ ช่วงทางแยกถนนเชื่อมระหว่างถนนเพชรบุรีตัดใหม่กับถนนพระรามเก้า.

วัตถุประสงค์ของธนาคารสัจจะออมรายวัน

มีดังนี้

1. เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหนี้ในระบบของสมาชิก และเป็นการช่วยลดรายจ่ายจากการออม และการจัดสวัสดิการด้านต่างๆ ให้แก่สมาชิกด้วย

2. เพื่อสร้างสรรคความสัมพันธอันดีในการรวมตัวเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันในหมู่สมาชิกของธนาคารสัจจะออมรายวันเขตห้วยขวาง

3. เพื่อส่งเสริมให้บุคคลทุกเพศทุกวัยในชุมชน เห็นความสำคัญและได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องการออมทรัพย์ การพัฒนาระบบสินเชื่อภายในกลุ่มและเครือข่าย

4. เพื่อร่วมกันพัฒนา /ส่งเสริมอาชีพและรายได้ อันจะเป็นหนทางให้สมาชิก สามารถพึ่งตนเองได้ต่อไปในอนาคต

สมาชิกธนาคารสัจจะออมรายวัน เป็นใครมาจากไหน และเข้ากลุ่มได้อย่างไร

ในช่วงเริ่มต้นก่อตั้งกลุ่มฯ มีสมาชิกเพียง 17 คนมาจากกลุ่มเครือข่าย-พี่น้องที่เป็นอิสลาม และเพื่อนบ้านในชุมชนอามานะห์ ซึ่งส่วนใหญ่ต้องไปพึ่งเงินกู้ในระบบ ดอกเบี้ยแพง มารวมตัวกันด้วยหลักศาสนาอิสลาม "อามานะห์" (คือหลักสัจจะ) ต่อมาก็มีเพื่อนบ้านในชุมชนที่ได้รับความสะดวกดี และเห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่มกันแก้ปัญหาาร่วมกันเข้ามาเป็นสมาชิกร่วมฝาก ร่วมออม และกู้ได้ดอกเบี้ยถูกมากขึ้นๆ

สมาชิกของกลุ่มออมสัจจะ จะไม่มีข้อกำหนดเรื่องเพศและวัย เพียงแต่สมาชิกต้องมี

ทะเบียนบ้านอยู่ในพื้นที่ห้วยขวาง ถ้าไม่มีทะเบียนบ้านอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ก็จะต้องมีผู้อื่นรับรองการเป็นสมาชิก เช่น เจ้าบ้านหรือเพื่อนบ้านที่มีทะเบียนบ้าน

ลักษณะการขยายตัวของสมาชิกเครือข่ายฯ พอสรุปได้ ดังนี้

ระยะที่ 1 กลุ่มออมทรัพย์ก่อเกิดที่ชุมชนอามานะห์พัฒนา ในเขตห้วยขวาง สมาชิกเป็นคนในชุมชนที่รู้จักมักคุ้นกัน ทุกเพศทุกวัย โดยมีทะเบียนบ้านอยู่ในเขตนี้ มีสมาชิกสูงสุดถึง 105 คน (ช่วงปี 2541 - ต้นปี 2542)

ระยะที่ 2 รับสมาชิกนอกชุมชนเข้าร่วมกลุ่มอีก 3 ชุมชน คือ จากชุมชนเพชรพระราม ตามด้วยชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ และโรงปูนฝั่งใต้ มีสมาชิกรวม 400 คน

ระยะที่ 3 ขยายตัวไปอีก 4 ชุมชน เพื่อรวมตัวกันเป็น"เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์" (แล้วได้รับงบประมาณจาก SIF) มีสมาชิกดังนี้ กลุ่มออมทรัพย์จากชุมชนบึงพระราม 9 กลุ่มออมทรัพย์พระรามเก้าพัฒนา กลุ่มลาดพร้าว 41 - 42 กลุ่มออมทรัพย์ดินแดง และกลุ่มออมทรัพย์อามานะห์พัฒนา

ระยะที่ 4 ชาวบ้านจากชุมชนใกล้เคียงขอเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเพิ่มขึ้นอีกมาก ได้แก่ ชุมชนเพชรบุรี 40 ชุมชนกำเนิดทรัพย์ ชุมชนทับแก้ว ชุมชนโค้งโคก ชุมชน ส.พิทยา ชุมชนประเวศ มีสมาชิกสูงที่สุดมากกว่า 1,000 คน จนกลุ่มฯ มีมติให้เปลี่ยนชื่อเรียกมาเป็น "ธนาคารสัจจะออมรายวันสาขาห้วยขวาง" นั่นเอง

ตารางที่ 3 แสดงรายชื่อชุมชน ประเภท / ที่ตั้ง และสภาพทั่วไปของชุมชนต่างๆ

ชุมชน	ประเภท / ที่ตั้ง	สภาพชุมชน
1. อามานะห์	ชุมชนดั้งเดิมอยู่ริมคลองแสนแสบ	อยู่ร่วมกันมานาน พื้นเพดั้งเดิมเป็นชาวมุสลิม เช่าที่ดิน(คุณพัชรี) เป็นบ้านขนาดเล็ก ลักษณะบ้านปลูกตามสะดวก ไม่แออัด มีพื้นที่ว่าง ที่ลุ่มน้ำไม่เน่า เป็นชุมชนที่ได้รับรางวัลดีเด่นหลายรางวัล
2. เพชรพระราม	เป็นที่บุกเบิกอยู่ริมทางรถไฟสายแปดริ้ว	ที่ดินติดทางรถไฟสายแปดริ้ว สภาพบ้านเรือนแออัด เสียงดังน้ำเน่า เจ้าของบ้านอยู่อาศัยเป็นของตัวเอง มีห้องเช่า บ้านเช่า บางส่วนอยู่ในระหว่างการปรับปรุงที่อยู่อาศัย
3. โรงปูนฝั่งเหนือ	เป็นที่บุกเบิกอยู่ริมทางรถไฟสายแปดริ้ว	ที่ดินใกล้กับทางรถไฟสายแปดริ้ว สภาพบ้านเรือนแออัด มีขยะอยู่ใต้ถุนบ้าน น้ำเน่าเล็กน้อย เจ้าของบ้านอยู่อาศัยเป็นของตัวเอง มีห้องเช่า
4. โรงปูนฝั่งใต้	เป็นที่บุกเบิกอยู่ริมทางรถไฟสายแปดริ้ว	ที่ดินใกล้กับทางรถไฟสายแปดริ้ว สภาพบ้านเรือนแออัด มีขยะอยู่ใต้ถุนบ้าน น้ำเน่าเล็กน้อย เจ้าของบ้านอยู่อาศัยเป็นของตัวเอง มีห้องเช่า
5. กำเนิดทรัพย์	ชุมชนดั้งเดิมอยู่ในซอยกำเนิดทรัพย์ชุมชนดั้งเดิม	กลุ่มบ้านอยู่ริมคลองแสนแสบ ลักษณะบ้านเป็นบ้านขนาดเล็ก ลักษณะบ้านปลูกตามสะดวก ไม่แออัด
6. เพชรบุรี 40	อยู่ในซอยเพชรบุรี 40	อยู่ร่วมกันมานาน เป็นที่ดินของเอกชน เช่าอยู่ริมคลองแสนแสบ ใกล้คลองตัน สภาพบ้านเรือนไม่แออัด
7. ทับแก้ว	เป็นที่จัดผังที่เช่าริมถนนเลียบทางรถไฟสายแปดริ้ว	บ้านเรือนเป็นแบบจัดผังซอย เช่าที่การรถไฟ แนวปลูกบ้านแบบคล้าย ๆ กัน ปรับปรุงที่อยู่แล้วมีการเช่าบ้าน
8. โค้งอโคก	เป็นที่บุกเบิกใกล้ทางด่วนอโคก ริมถนนเลียบทางรถไฟสายแปดริ้ว	ใกล้ทางด่วน ทางรถไฟ ทางโค้ง สภาพบ้านเรือนแออัด มีขยะอยู่ใต้ถุนบ้าน น้ำเน่าเล็กน้อย เจ้าของบ้านอยู่อาศัยเป็นของตัวเอง มีห้องเช่า
9. ส.พัตยา	เป็นที่บุกเบิกที่เอกชนริมถนนเลียบทางรถไฟสายแปดริ้ว	เป็นชุมชนแออัด อยู่ด้านหลังอารีซีเอ สภาพบ้านเรือนแออัด มีขยะอยู่ใต้ถุนบ้าน น้ำเน่าเล็กน้อย มีศูนย์รับเลี้ยงเด็กในชุมชน
10. ชุมชนร่วมใจพัฒนา, ชุมชนได้ร่มไทร	เป็นที่จัดผังประเวศ อ่อนนุช 86 ดินแดง	ปรับปรุงที่อยู่อาศัยพัฒนาแล้ว ที่ดินเป็นของตนเอง บ้านมั่นคงบางส่วนอยู่แนวขอบถนน ใกล้แนวกองขยะเป็นบ้าน เป็นเพิงพัก
11. ชมรมแม่บ้านดินแดง	เป็นแฟลตการเคหะเขตดินแดง ซอย 11 แฟลต 54	สภาพบ้านเรือนเป็นแฟลต ถนนหนทางเทพูน อาชีพของสมาชิกเป็นแม่ค้า และบางส่วนมีเงินเดือน ฐานะปานกลาง
12. บึงพระรามเก้า บ่อ 3	เป็นชุมชนดั้งเดิมอยู่ริมคลองแสนแสบบ่อบำบัดน้ำเสีย	พื้นเพดั้งเดิมเป็นมุสลิม เป็นชุมชนขนาดเล็ก (บ่อ 3) อยู่ร่วมกันมานาน ติดริมคลองแสนแสบ บ้านเรือนมั่นคง ไม่แออัด

หมายเหตุ ปัจจุบันชุมชนที่ 10, 11, 12 เป็นชุมชนที่บริหารงานอิสระ ไม่ได้พึ่งพิงธนาคารสัจจะออมรายวันเขตห้วยขวาง

ลักษณะร่วมประการหนึ่งของสมาชิกกลุ่ม คือ ส่วนใหญ่เป็นคนยากไร้ ที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการทำมาหากิน ขาดหลักทรัพย์ที่จะพึ่งสถาบันการเงินในระบบ จึงจำเป็นต้องไปกู้เงินนอกระบบมาช่วยแก้ปัญหาข้อติดขัดในการดำรงชีวิตประจำวัน แม้ว่าต้องเสียดอกเบี้ยแพงก็ตาม ครั้นเมื่อไม่สามารถผ่อนส่งคืนได้ตามกำหนด นายทุน(โบ้ /มอเตอร์ไซด์) ก็มาตามทวงหนี้ ด้วยการข่มขู่ หรือใช้ความรุนแรง หลายคนถูกตบ ถูกทุบตี จึงต้องหลบหนีจากบ้าน ทั้งลูกและครอบครัว ไปอยู่ตามที่สาธารณะ เช่น ใต้สะพาน ใต้ทางด่วน เป็นต้น

จากข้อมูลตารางที่ 4 เป็นผลการสำรวจของนักวิจัย ซึ่งสำรวจจากชาวชุมชน 766 คนในพื้นที่ 12 ชุมชน ในเขตห้วยขวาง พบว่า แรงจูงใจที่สำคัญในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะออมรายวัน มีดังนี้ คือ ต้องการมีแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยถูก (ร้อยละ 46.5) รองลงมา ได้แก่ เพื่อนบ้านแนะนำชักชวนมา (ร้อยละ 14.2) เชื่อว่าแก้ปัญหาหนี้นอกระบบให้ได้ (ร้อยละ 9.4) และมีผู้ที่ตอบว่า ต้องการออมเงินเพื่อที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น (ร้อยละ 8.9) นอกนั้นยังมีคำตอบอื่นๆ เช่น เข้ามาเป็นสมาชิกเพราะเชื่อมั่นในการบริหารจัดการของกลุ่ม เห็นว่ามีระบบสวัสดิการที่ดี เป็นการส่งเสริมการออมให้เด็กๆ และมั่นใจในตัวผู้นำ

**ตารางที่ 4 ร้อยละของชาวชุมชน จำแนกตาม
เหตุผลของการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมรายวัน**

เหตุผลของการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม	ร้อยละ
ต้องการแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยถูก	46.5
เพื่อนบ้านแนะนำ	14.2
เชื่อว่าแก้ปัญหาหนี้นอกระบบได้	9.4
ต้องการออมเพื่อที่อยู่อาศัย	8.9
เชื่อในการบริหารจัดการ	7.7
มีระบบสวัสดิการที่ดี	4.6
ฝึกนิสัยการออมให้เด็กๆ	4.4
เชื่อถือในตัวผู้นำ	4.2

**ใครบ้าง...เป็นผู้ดำเนินงานและบริหารจัดการ
และ เหตุผลของการเข้ามาทำงานให้กลุ่ม**

เนื่องจากการรวมกลุ่มลัจจะฯ นี้ เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านและสมาชิกในชุมชนแออัด ที่มีปัญหาหนี้สินจากนายทุนภายนอก และมีคุณอำนวยฯ แกนนำชุมชนอาमानะห์ ซึ่งเป็นผู้มีความคิดและความต้องการช่วยเหลือให้เพื่อนบ้านหลุดพ้นจากความทุกข์ยากและการเอาเปรียบ เขาเปรียบ การบริหารงานตั้งแต่แรก จึงยังไม่มีรูปคณะกรรมการดำเนินงาน แต่มีลักษณะเป็นการบริหารแบบอิสระคนเดียว และมีเจ้าหน้าที่อีกหนึ่งคนคอยช่วยเก็บเงินจากสมาชิกกลุ่ม

...งานอาสาเพื่อชาวชุมชน - ผลพวงจากมิติเชิงวัฒนธรรม...

เมื่อกลุ่มฯ เริ่มขยายตัวไปยังชุมชนใกล้เคียงอื่นๆ ก็จะมี "หัวหน้าสาย" ซึ่งเป็นคนที่ได้รับ

เลือกมาจากคนที่เคยได้รับการช่วยเหลือปลดหนี้
นอกระบบ

บางคนเคยเป็นกรรมการชุมชนที่ได้รับความไว้วางใจ หรือเป็นที่ยอมรับ

บางคนเป็นคนที่มีความสัมพันธ์อันดีกับคนในชุมชน

ชาวชุมชนที่ได้รับเลือกเหล่านี้ จะเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับกลุ่มแม่ข่าย(ที่ช่วยขอร้อง) รวมถึงเป็นผู้พิจารณาการให้กู้และเก็บรวบรวมเงินออม-เงินกู้ ทำบัญชีรายวันมาส่งแม่ข่ายด้วย

โดยสรุป การคัดเลือกคนเข้าทำงานให้กับกลุ่มฯ ก็อาจเทียบเคียงได้กับ "ระบบอุปถัมภ์หรือการตอบแทนบุญคุณ" นั่นคือ ผู้ที่เสียสละเข้ามาทำงานเพื่อชุมชนนี้ เป็นผลพวงจากมิติเชิงวัฒนธรรมด้วย เนื่องจากคนที่เคยได้รับการปลดหนี้ มักจะเกิดความรู้สึกเกรงใจ ขาบซึ่งในบุญคุณหรือการให้ความช่วยเหลือของผู้ก่อตั้ง /หัวหน้าสาย หรือบางคนก็เข้ามาทำงานได้ด้วยมิติแห่งศรัทธาจากชุมชน รวมถึง คุณอำนวยฯ ซึ่งเป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความเชื่อมั่น ศรัทธา ยอมรับทั้งบุคลิกลักษณะ นิสัยใจคอที่เอื้ออารี และผลงานการช่วยเหลือชาวชุมชนอย่างต่อเนื่อง

แหล่งเงินทุนของธนาคารสัจจะออมรายวัน มาจากไหนบ้าง

กลุ่มออมทรัพย์อำมาณะห์พัฒนา เริ่มต้นมาจากการระดมทุนจากแหล่งต่างๆ ดังนี้

1. เงินออมของสมาชิกและหุ้นส่วนตัวของผู้ก่อตั้ง ในชุมชนอำมาณะห์พัฒนาครั้งแรกมีทุน 1,700 บาท ถึงต้นปี 2542 มีทุนรวม 60,000 บาท จนกระทั่งถึง 31 ธันวาคม 2545 พบว่ากลุ่มฯ มียอดเงินออมสะสม (ข้อมูลจากสมาชิก 6 ชุมชน) เป็นเงินรวม 529,594 บาท

2. เงินสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) 2 งวด จำนวน 162,000 และ 400,000 บาท รวมเป็น 562,000 บาท

3. เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำจากกองทุนมิยาซาวา (ปี 2543) เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนเพิ่มสภาพคล่องให้แก่กลุ่มออมทรัพย์และคนจนในช่วงภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ จำนวน 433,000 บาท

4. เงินกู้จากนายทุนนอกชุมชน

4.1 ตุลาคม 2543 กู้มา 500,000 บาท (เสียดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อเดือน)

4.2 ธันวาคม 2545 กู้ข้างนอกเพิ่มอีก 50,000 บาท

(เสียดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน) รวมทุนจากบุคคลนอกชุมชนทั้งสิ้น 550,000 บาท

5. งบประมาณในรูปแบบสินเชื่อหมุนเวียนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) อีก 1.0 ล้านบาท เมื่อกันยายน 2545 เพื่อนำไปใช้ปลดหนี้้นอกระบบเป็นทุนประกอบอาชีพ และด้านการศึกษา

รวมทั้งสิ้น 3,074,594 บาท

สัดส่วนของทุนดำเนินการ

ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ถึง ธันวาคม 2545 สรุปว่ากลุ่มมีทุนดำเนินการในสัดส่วน ดังนี้

แหล่งเงินทุน	จำนวนเงิน (บาท)	ร้อยละ
เงินทุนภายใน (6 ชุมชน)	529,594	17.2
เงินทุนจาก SIF	562,000	18.3
เงินกู้ทุนจากกองทุนมิยาซาวา	433,000	14.1
เงินกู้จากนายทุนข้างนอก	550,000	17.9
เงินกู้จาก พอช.	1,000,000	32.5
รวม	3,074,594	100

จากข้อมูลข้างต้น ทำให้เห็นสถานะทางการเงินของกลุ่มว่า เงินทุนมากกว่าร้อยละ 80 เป็นเงินทุนที่ต้องพึ่งพิงจากแหล่งอื่นๆ ภายนอกหรือหากเปรียบเทียบกับธุรกิจทั่วไป ก็อาจจะเป็นการสะท้อนอัตราการสิ้นไหลของฐานะทางการเงินได้ นั่นคือ กิจกรรมนี้มีเงินสดหรือสินทรัพย์ที่เป็นทุนของตนเอง เพียงร้อยละ 17.2 ดังนั้นแล้ว คณะผู้บริหารจัดการ จึงจำเป็นต้องสร้างผลการดำเนินการให้เกิดกำไรได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง เพื่อจะสามารถรักษาสภาพคล่องทางการเงินของกลุ่มให้ตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้

เมื่อต้องการฝากออมรายวัน

... ต้องทำอย่างไรบ้าง...

การเริ่มต้นฝาก/ออมเงินรายวันกับธนาคารสัจจะออมรายวันนั้น สมาชิกซึ่งมาจากรฐานของคนที่รู้จักมักคุ้นกันอยู่ในชุมชนจึงไม่ต้องกรอกใบสมัคร เพียงแต่แจ้งโดยวาจา แล้วจ่ายค่าสมัคร- ค่าสมุด ส่งเงินออม ก็จะได้รับสมุดประจำตัวสมาชิกเก็บไว้เพื่อบันทึกการฝากออม หรือกู้เงิน

ที่มาของการออมรายวันของชาวชุมชนนั้น เป็นการส่งเสริมนิสัยการออม โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวชุมชนที่มีอาชีพและรายได้เป็นรายวันและไม่แน่นอน นอกจากนี้กลุ่มออมทรัพย์รายวัน ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนรู้จักนำ "หลักแห่งสัจจะ" ซึ่งเป็นหลักคำสอนของศาสนาทุกศาสนา และ"หลักการพึ่งตนเอง"มาใช้ในชีวิตจริง ทั้งนี้แกนนำกลุ่มยังคงคาดหวังให้สมาชิกนำหลักการทั้งสอง เชื่อมโยงสู่การแก้ไขปัญหาของตนเอง ครอบครัว และชุมชนด้วย

สำหรับ กฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบต่างๆ นั้น ธนาคารสัจจะออมรายวันฯ มิได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร มีแต่คุณอามีนาย หัวหน้าสาย และคนทำงานที่ศูนย์ประสานงานธนาคารฯ จะเป็นผู้บอกเล่า อธิบายต่อกัน อาศัยการจำและความคุ้นเคยจากการทำงาน มีการปฏิบัติที่ยืดหยุ่น แต่โดยสรุปแล้วสมาชิกกลุ่มก็จะมีระเบียบ/กติกาที่รับทราบกันโดยทั่วไป ดังนี้

- 1) ค่าสมัคร ค่าสมุดธรรมเนียมแรกเข้า เก็บจากสมาชิก 10 - 50 บาทต่อคน
- 2) ในแต่ละครอบครัวสมัครเป็นสมาชิก

ได้ ไม่จำกัดจำนวน เพศ วัย

- 3) สมาชิกแต่ละคน ฝากเงินออมรายวัน ได้วันละ 10 - 20 บาท
- 4) สมาชิกที่เป็นเด็กให้ฝากออมเพื่อเป็นทุนการศึกษาได้ วันละ 2-5 บาท
- 5) หลักฐานที่ใช้ มีดังนี้ สำเนาบัตรประชาชน สำเนาทะเบียนบ้าน หากเป็นผู้เช่าบ้านในพื้นที่ ให้เจ้าของบ้าน หรือ หัวหน้าสายรับรอง และเป็นผู้ติดตามดูแล

เมื่อต้องการใช้เงินกู้จากธนาคารสัจจะ ออมทรัพย์

... ต้องทำอย่างไรบ้าง...

เมื่อสมาชิกเริ่มฝากเงินกับกลุ่มออมรายวัน / ธนาคารฯ ไประยะหนึ่งแล้ว สามารถขอใช้เงินกู้จากธนาคารสัจจะออมรายวันได้ โดยต้องแจ้งความจำนงขอกู้ด้วยวาจา โดยตรงต่อหัวหน้าสาย หรือกับคุณอามีนายฯ โดยมีเงื่อนไข ดังนี้

- ไม่ต้องทำสัญญา - ไม่ต้องค้ำประกัน แต่ทำบันทึกลงในสมุด และลงบันทึกรับจ่ายรายวัน
- เพดานเงินกู้ไม่เกิน 3 เท่าของเงินออม (หรือ 2,000 - 5,000 บาท ต่อคน)
- หักดอกเบี้ยทันที เมื่อจะรับเงินกู้ (ชาวมุสลิมใช้คำเรียก "ค่าบำรุง" แทน)
- หากผิดนัดชำระคืน ไม่ต้องเสียค่าปรับ ไม่มีกำหนดเวลาขอผ่อนผัน ทั้งนี้ยึดหลักให้สมาชิกรักษาสัจจะต่อตนเองและต่อธนาคารเท่านั้น
- กรณีที่ยังไม่สามารถชำระคืนได้ทั้งหมด สมาชิกก็ขอกู้ใหม่ได้ โดยแจ้งจำนวนเงินกู้

ใหม่ที่ต้องการ และหักหนี้ค้างชำระพร้อมดอกเบี้ย
เก่าและดอกเบี้ยวงเงินใหม่ แล้วจึงค่อยรับเงินสด
ที่เหลือ

● กรณีที่หัวหน้าสายมี "เงินหน้าดัก" เพียง
พอหัวหน้าสายสามารถปล่อยเงินกู้ให้แก่สมาชิก
ได้เลย แต่ในกรณีที่หัวหน้าสาย และธนาคารฯ มี
เงินสดไม่เพียงพอที่จะให้กู้ ก็จะมีการจัดคิว / ขึ้น
รายชื่อผู้ที่ต้องการกู้ไว้ให้รอในวันถัดไป

รูปแบบของการชำระหนี้ในระบบให้แก่สมาชิก

1. ยอดหนี้ / วงเงินน้อย -

สมาชิกแจ้งความต้องการมาที่ธนาคาร
สัจจะฯ และดำเนินการกู้เงินไปใช้หนี้จนได้
เต็มจำนวนเลย

2. ยอดหนี้ / วงเงินกู้มาก -

สมาชิกแจ้งความต้องการมาที่ธนาคารฯ
ธนาคารฯ รับเรื่องและมาจัดลำดับคิวสมาชิก และ
จัดสรรชำระคืนแก่เจ้าหนี้

บางรายต้องมีการเชิญเจ้าหนี้ในระบบ
มาเจรจาต่อรอง ตกลงกัน แล้วจึงผ่อนชำระแทน
สมาชิก

ผลที่เกิดขึ้นจาก "การออมรายวัน"

กับธนาคารสัจจะออมทรัพย์

● ผลดีในระดับบุคคลและครอบครัว
ในเบื้องต้น การออมรายวัน ได้รับความนิยมน้อย
มาก เนื่องจากเป็นกิจกรรมทางการเงินแบบใหม่
สำหรับคนยากจน ที่มีรายได้น้อยในชุมชน จึงนับ
ได้ว่ามีความสำเร็จระดับหนึ่ง นอกเหนือจากการ
นำ "การออมรายวัน" มาใช้เป็นเครื่องมือที่เหมาะสม
กับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกใน
ชุมชน ที่มีอาชีพไม่แน่นอน มีรายได้เป็นรายวัน
จึงเหมาะสมที่จะส่งเสริมให้ชาวบ้านออมเป็นราย
วัน โดยมุ่งหมายให้เป็นการสร้างแหล่งทุนในการ
ทำมาหากิน ช่วยแบ่งเบาภาระในเวลาที่สมาชิกมี
ความจำเป็นฉุกเฉิน และยังเป็นอุบายด้วยการ
รวมคน รวมความคิด เพื่อการพัฒนาจิตสำนึก
ในการออมและการพึ่งตนเองของสมาชิก และ
ครอบครัวด้วย

ทั้งนี้ก็มีข้อมูลสนับสนุน (ตารางที่ 6) ที่
แสดงให้เห็นว่า มีสมาชิกที่ได้ใช้เงินกู้จากธนาคาร
สัจจะออมรายวัน เขตห้วยขวาง ถึงร้อยละ 77.9
(597 ราย) ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ (สูงกว่าร้อยละ
60.0) กู้เงินไปไม่เกินวงเงิน 5,000 บาท ซึ่งนับว่า
เป็นวงเงินกู้ที่ไม่สูงเกินและเป็นไปตามกติกาที่
กลุ่มกำหนดไว้

ยิ่งไปกว่านั้น การออมรายวันกับธนาคาร
 สัจจะออมฯ ยังมีประโยชน์หรือให้ผลด้านบวกแก่
 ชาวบ้านอีกประการ ก็คือ สมาชิกที่กู้เงินสามารถ
 นำไปแก้ปัญหา ความขัดสนในบางช่วงเวลาได้
 เป็นอย่างดี โดยมีข้อมูลที่แสดงว่า สมาชิกมาก
 กว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 54.4) กู้เงินจากธนาคาร

สัจจะฯ นี้ ไปเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายภายในชีวิตประจำ
 วันของครอบครัว รองลงไป เป็นการนำไปใช้เป็น
 ทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ (ร้อยละ 17.1)
 นำไปใช้หนี้สินนอกระบบ (ร้อยละ 16.4)
 และอีกส่วนหนึ่งกู้เพื่อใช้ในเรื่องการศึกษาบุตร
 (ร้อยละ 12.1)

ตารางที่ 6 แสดงร้อยละของสมาชิกธนาคารสัจจะออมรายวันเขตห้วยขวาง จำแนกตามกิจกรรมการ
 กู้ยืม วงเงินกู้ และการนำเงินกู้ไปใช้

ข้อมูลต่าง ๆ	ร้อยละ
การกู้เงิน	
เคยกู้	77.9
ไม่เคยกู้	22.1
วงเงินกู้	
น้อยกว่า 2,000 บาท	37.1
2,001 - 5,000 บาท	24.8
5,001 - 10,000 บาท	18.2
10,001 - 15,000 บาท	10.7
15,001 ขึ้นไป	9.2
การนำเงินกู้ไปใช้	
เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว	54.4
เป็นทุนประกอบอาชีพ	17.1
นำไปใช้หนี้สินนอกระบบ	16.4
กู้เพื่อการศึกษาบุตร	12.1

โดยภาพรวม ผลดีของการออมรายวัน กับธนาคารสัจจะออมรายวัน ชุมชนเขตห้วยขวาง ที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในระดับบุคคลและครอบครัวของสมาชิก พอสรุปได้ ดังนี้

- **เกิดการปลดหนี้นอกระบบ** ซึ่งนับได้ว่าบรรลุวัตถุประสงค์หลักของกลุ่ม/ ธนาคารสัจจะฯ อย่างเห็นได้ชัด ในการมุ่งแก้ไขปัญหาค่าถูกเอารัดเอาเปรียบจากการกินดอกเบี้ยราคาแพง จากนายทุนภายนอก ไม่ว่าจะเป็น มอเตอร์ไซด์ ไม้ หรือ เจ็ ก็ตาม สมาชิกจำนวนมากได้รับการไกล่เกลี่ย เพื่อประนอมหนี้ ทำให้มีชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยมากขึ้น นับว่าได้ปลดปล่อยความตึงเครียดทั้งในครัวเรือน ลดปัญหาสังคมและชุมชนไปได้มาก

แม้บางคนจะสะท้อนว่า ธนาคารฯ ก็เป็น "ดาบสองคม" นั่นคือ การมีธนาคารสัจจะฯ เป็นการเพิ่มช่องทางการเป็นหนี้ให้แก่ชาวบ้านมากขึ้น เพราะทุกวันนี้ชาวบ้านก็ต้องกู้จากนายทุนนอกระบบอยู่ดี เนื่องจากค่าใช้จ่ายรายวันมัน

สูงกว่ารายได้ ทำให้พวกเขาต้องเป็นหนี้เพิ่มขึ้นอีกทาง

"นางหวาน" เล่าว่า " ธนาคารฯ ปลดหนี้ให้ 20,000 บาท แต่ก็ยังไม่มีทุนเพื่อประกอบอาชีพ และลูกก็ยังต้องกินต้องใช้ถึง 5 คน บ้านก็ยังสร้างไม่เสร็จ... จึงต้องแอบไปกู้ที่นั่นนอก อีก 9 รายเป็นเงินเท่าไรก็จำไม่ได้ บางทีกู้เจ้าหนึ่งมาให้อีกเจ้าหนึ่ง..พอไม่มีให้ ก็ต้องหนี..."

- **การออม ...นำไปสู่การเพิ่มทุนเพื่อการทำมาหากิน** ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเหตุผลสำคัญของการกู้หนี้ยนอกระบบ อันหนึ่ง ก็คือ กู้ไปเพื่อทำทุน หรือลงทุนค้าขาย ซึ่งพอมีการออมของธนาคารฯ นี้เป็นตัวเชื่อมโยง ก็ทำให้สมาชิกต่างๆ ไม่ต้องไปจ่ายดอกเบี้ยแพงถึงร้อยละ 20 แต่กู้ได้ในอัตราเพียงร้อยละ 3-5 ต่อเดือนเท่านั้นเอง จึงเป็นการช่วยลดภาระรายจ่ายได้มาก อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มช่องทางการเข้าถึงระบบการเงินที่มีความเป็นธรรมมากขึ้น ไม่ต้องหวาดระแวงต่อการข่มขู่ คุกคามอย่างโหดเหี้ยม เหมือนนายทุนนอกระบบอีกด้วย

“นางสุ” อยู่ชุมชน ส.พัทธา 2 เล่าว่า ...พอถูกยึดที่ดินเจ้าของเดิม ก็หันมาขายหมู สะเต๊ะ...แต่ขายไม่ดี จึงกู้เงินนายทุนมาขายอาหารตามสั่ง 10,000 บาท ต้องส่งดอกเบี้ยทุกเดือนๆ ละ 2,000 บาท ..พอขาดทุนไปกู้มอเตอร์ไซค์เพิ่มอีก 12,000 บาท ...พอเพื่อนบ้านมาบอกว่ามีธนาคารฯ นี้ตั้งอยู่ที่ซอยโรงปูน จึงขอเข้าเป็นสมาชิกด้วย หลังจากนั้นไม่นานก็กู้ไปใช้หนี้นอกระบบได้ และต่อมาก็เป็นหัวหน้าสายช่วยเก็บเงินสมาชิกส่งให้ธนาคารฯ ด้วย...”

● **การออม...นำไปสู่การอุดหนุนการศึกษาของบุตร** ผลงานที่สำคัญอีกอย่างของธนาคารฯ คือ การอุดหนุนด้านการศึกษาเล่าเรียนของเด็กในชุมชน เนื่องจากมีสมาชิกที่เป็นเด็กนักเรียน อยู่ประมาณ 20% ดังนั้นการออม จึงนำไปสู่การกู้เป็นทุนเล่าเรียน ธนาคารฯ ให้เด็กกู้ยืมไปทั้งสิ้น 72 ราย คิดเป็นเงิน 97,300 บาท นับได้ว่าเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายให้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองได้มาก โดยให้กู้ปีละ 2 ครั้ง คิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 แทนที่จะต้องไปกู้นายทุนข้างนอกซึ่งคิดดอกเบี้ยแพงกว่ามาก เช่น “ตาล” เรียนอยู่ชั้น ป.6 เล่าว่า “เมื่อก่อนเวลาเปิดเทอม พ่อแม่ ต้องหาเงินเป็นค่าอุปกรณ์การเรียน เสื้อผ้า รองเท้า บางครั้งเห็นพ่อแม่ต้องไปยืมเพื่อนบ้านหรือกู้เงินนอกระบบ แต่เดี๋ยวนี้ ตาลจะนำเงินค่าขนมที่เหลือไปฝากไว้ที่ธนาคาร พ่อจะเปิดเทอม ก็มีสิทธิกู้เงินโดยพ่อแม่ไม่ต้องเดือดร้อน ...”

● **การออม...ช่วยแก้ปัญหาฉุกเฉินของครอบครัวต่างๆ ได้** สมาชิกและชาวชุมชนอื่นๆ ได้รับความช่วยเหลือยามชีวิตมีวิกฤตต่างๆ อยู่หลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเจ็บไข้ได้ป่วยทั้งลูกเงิน และกรณีที่เป็นโรคซึ่งต้องใช้เงินจำนวนมาก หรือโรคที่สวัสดิการของรัฐไม่ครอบคลุม หรือแม้แต่ยามที่คนในชุมชนต้องประสบวิกฤตจากอัคคีภัย ซึ่งที่ผ่านมาธนาคารฯ สมาชิกชาวชุมชนจำนวนมาก ที่ต้องประสบอัคคีภัยรวมแล้ว 3 ครั้ง คือที่ชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ ฝั่งใต้ ปี 2543 และที่ชุมชนเพชรพระราม สองครั้งในปี 2544 และ ช่วงมกราคม ปี 2546 นี้เอง

และเป็นธรรมดาของผู้คนที่มีความยากไร้ เมื่อเกิดเหตุและภัยขึ้นในชีวิต ย่อมมีบ้างที่สมาชิกบางคน ก็ถือโอกาสหนีหาย ไม่จ่ายเงินกู้คืน บางคนก็ยังไม่สามารถส่งเงินออมต่อได้ จนกว่าจะจัดการให้มีที่อยู่ใหม่ได้ และก็มีหลายราย ที่ธนาคารฯ ให้เงินกู้เพื่อไปจัดการเรื่องที่อยู่อาศัยใหม่ จนต้องกลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ในระยะหลังธนาคารฯ ต้องประสบกับปัญหาการขาดสภาพคล่องไปบ้าง

● ผลกระทบเชิงสร้างสรรค์ระดับ

ชุมชน สามารถพิจารณาได้จากประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ

1) การลดลงของปัญหาการใช้ความรุนแรง เนื่องจากธุรกิจหนี้นอกระบบ

สมาชิกจำนวนมากไม่ต้องหนี ทั้งลูกและครอบครัวไปแอบที่อื่น มิเช่นนั้นก็ต้องถูกพวกมอเตอร์ไซด์ ดักทวง ดักตบ เพื่อทวงหนี้ที่ค้าง แต่คุณอามีนาฯ จะเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ย เจรจา ต่อรอง และประนอมหนี้ให้ เหมือนกับ “นางเล็ก” ที่เล่าว่า “...ในที่สุดตัดสินใจ ไทรอศัพท์มาแล้วให้นิมาฟังว่าหนีไม่ไหวแล้ว ข้าก็ไม่ได้กิน ลูกก็ร้องไห้คิดถึงแม่ ลูกในท้องก็กำลังจะคลอด ..นิมาบอกว่าไม่ต้องหนีแล้ว...และให้มาหา ธนาคารจะปลดหนี้ให้ แต่ต้องเรียกเจ้าหนี้ทุกคนมาคุยกันให้หมด เพื่อจะเจรจาดอรองกับ “มอเตอร์ไซด์” นิมาช่วยเจรจาทูกรายจนเหลือหนี้ 50,000 บาท (จาก 95,000 บาท)...”

2) การจัดสวัสดิการภายในชุมชน

นอกเหนือจากการรวมกลุ่มกันเพื่อออมทรัพย์แล้ว นับได้ว่ายังเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดสวัสดิการรูปแบบต่างๆ ขึ้นภายในชุมชน โดยมีศูนย์ประสานงานธนาคารสัจจะฯ เป็นผู้ดำเนินการ ดังนี้ คือ

● สวัสดิการสำหรับสมาชิกทั่วไป และหัวหน้าสาย ได้แก่ สวัสดิการเมื่อคลอดบุตรรายละ 500 บาท สำหรับหัวหน้าสาย จะมีสวัสดิการให้กู้วงเงินสูง ดอกเบี้ยถูก สวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ กู้ยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ย

● สวัสดิการสำหรับคนทำงานที่ศูนย์ประสานงานธนาคารสัจจะฯ ได้แก่ การจัดสวัสดิการในรูปค่าตอบแทนแก่ผู้ทำงาน เงินให้เปล่า ให้กู้ และด้านการรักษาพยาบาล

● การให้ทุนการศึกษาแก่เด็กๆ ในชุมชน ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ ยังใช้เป็นอูบายเสริมสร้างนิสัยและวินัยการออมเงินให้แก่เด็กๆ และเยาวชนในชุมชนได้ และยังบ่มเพาะสำนึกรับผิดชอบร่วมกันของชาวชุมชน ซึ่งนับได้ว่าจะเป็นรากฐานของการสร้างความเข้มแข็งให้แก่แต่ละชุมชนด้วย

3) ความสำเร็จในการแก้ปัญหาหนี้นอกระบบของสมาชิก พบว่า ธนาคารสัจจะฯ สามารถแก้ไขไปได้ด้วยดีเพียงระดับหนึ่ง (ดังข้อมูลตารางที่ 5) แม้ว่าจะไม่สามารถตัดวงจรหนี้นอกระบบได้ทั้งหมด แต่อย่างน้อยก็ช่วยชะลอทั้งเวลา และจำนวนเงินหรือค่าใช้จ่ายที่เป็นดอกเบี้ยที่ชาวชุมชนต้องกู้ยืมและจ่ายให้นายทุนนอกระบบ

ตารางที่ 5 แสดงความคิดเห็นชาวชุมชน ต่อการแก้ปัญหาหนี้นอกระบบของธนาคารสัจจะออมรายวัน เขตห้วยขวาง

ระดับของความเห็น	ร้อยละ
เชื่อว่าแก้ปัญหาหนี้นอกระบบไม่ได้	17.6
เชื่อว่าแก้ปัญหาหนี้นอกระบบได้บางส่วน	65.3
เชื่อว่าแก้ปัญหาหนี้นอกระบบได้ทั้งหมด	17.1

นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยพัฒนาความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกในชุมชน ระหว่างชุมชนให้หันมาช่วยเหลือตนเองและเพื่อนสมาชิกด้วยกันมากขึ้น ตลอดจนการสร้างเสริมจิตสำนึกที่จะมีวิถีแห่งการพึ่งตนเอง โดยพยายามไม่หันกลับไปสู่วงจรหนี้นอกระบบอีก แม้จะเป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ ก็ตาม

สิ่งที่ส่งผลให้กลุ่ม เกิดความเข้มแข็ง

....จนเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว

ในช่วงต้น กระบวนการทำงานของกลุ่มสังคมนิยมฯ นับได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างมาก มีการขยายฐานสมาชิกไปอย่างรวดเร็ว ด้วยการเชื่อมร้อยชุมชนต่างๆ เข้าเป็นเครือข่าย และมุ่งแก้ปัญหาหนี้นอกระบบภายในชุมชน นั่นคือชุมชนเกิดสภาพความร่วมมือ-ร่วมแรงร่วมใจ ทั้งนี้เพราะเครือข่ายมีผู้นำที่เข้มแข็ง มุ่งมั่นด้วยจุดยืนหนักแน่นในเรื่องการปลดหนี้และลดความรุนแรงให้หมดไปจากชุมชน จึงนับได้ว่า **ภาวะผู้นำ** เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญมาก และคุณลักษณะของผู้นำที่เป็นแกนหลักในการเจรจาไกล่เกลี่ย ต่อบริการ การรับชำระหนี้แทน กอปรกับการเป็นคนที่มีไหวพริบ มนุษยสัมพันธ์ที่ดี และเป็นผู้มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีแนวคิดที่รู้จักนำหลักศาสนา มาพัฒนาและแก้ปัญหาในชุมชน

อย่างไรก็ดี ปัจจัยภายในที่สำคัญอีกอย่าง คือ ในระยะแรกสมาชิก ยังยึดมั่นกับหลักการร่วม คือ ความซื่อสัตย์ การมีสังคมนิยมต่อกฎเกณฑ์ และเพื่อนสมาชิกเป็นอย่างดีด้วย

การก้าวเข้าสู่ภาวะถดถอย

.....จนกลายเป็นวิกฤตของกลุ่มองค์กร

ข้อมูลจากการวิจัย แสดงให้เห็นว่าธนาคารสังคมนิยมฯ เคยมีสมาชิกสูงที่สุด ถึง 900 - 1,000 คน ส่วนช่วงที่สถานการณ์กลุ่มออมทรัพย์เริ่มก้าวเข้าสู่ภาวะติดขัดขาดสภาพคล่อง เราอาจจะเห็นได้ว่าจำนวนสมาชิกที่ลดน้อยถอยลง เมื่อ 31 ธันวาคม 2545 มีสมาชิกคงเหลือ เพียง 378 คน (ข้อมูลจาก 6 ชุมชน) ทั้งนี้พฤติกรรมการฝากออมและถอนชำระก็เปลี่ยนไป สมาชิกบางส่วนหยุดส่งเงินออม หรือบางคนส่งเงินฝากออมแต่ไม่ถอนชำระเงินกู้ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงยอดเงินฝากจาก 6 ชุมชน (เพชรพระราม ทับแก้ว อามานะห์ ส.พิทยา โรงปูนเหนือและใต้ โค้งอโคก) รวมเป็นเงิน 529,594 บาท และยอดเงินกู้ สูงถึง 1,368,391 บาท แสดงให้เห็นว่ากลุ่มฯ มีหนี้สินมากกว่าเงินทุน ยิ่งไปกว่านั้น ในเวลาเดียวกัน ยังมีข้อมูลที่แสดงยอดหนี้ที่มีปัญหา (หนี้เสีย) จาก 3 ชุมชน คือ โรงปูนเหนือและใต้ เพชรพระราม และทับแก้ว รวมเป็นเงิน 350,865 บาท (ข้อมูล ณ 31 ธันวาคม 2545)

บทวิเคราะห์ถอดบทเรียนจากกรณีศึกษา....

สาเหตุสำคัญที่ส่งผลให้กลุ่มก้าวเข้าสู่ภาวะถดถอย มีดังนี้

1) ระบบการบริหารจัดการของกลุ่มมีความยืดหยุ่นสูงและมีลักษณะผู้นำเดี่ยวสูง ไม่ค่อยมีการบริหารจัดการในรูปคณะกรรมการ ไม่ค่อยมีการประชุมร่วมกัน เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์กติกา อย่างเปิดเผย หรือให้สมาชิกรับรู้และปฏิบัติเหมือนๆ กัน แต่กลุ่มฯ มักใช้หลักการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือ "ความเห็นอกเห็นใจ" มากเกินไป จนไม่เคารพกติกากลุ่ม

แม้ว่าบางครั้ง แกนนำจะบริหารจัดการปล่อยผู้ไปด้วยจิตใจที่มุ่งมั่นที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน โดยไม่ได้มีการปรึกษาหารือร่วมกับสมาชิกกลุ่ม จึงทำให้เกิดข้อผิดพลาดได้ง่าย เช่น ให้การช่วยเหลือเรื่องการรักษาพยาบาลแก่ลูกของสมาชิก สูงถึง 50,000 บาทต่อคน คือกรณีของ "น้องพลอย" อายุ 8 ขวบ ป่วยเป็นโรคเลือด พ่อขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง แม่รับจ้างซักฟอก เช็ดเท้า ไม่เงินรักษา ลูก แกนนำธนาคารฯ ที่มีจิตใจดี เมตตาต่อเพื่อนบ้าน ก็อนุมัติให้เงินไปรักษา 50,000 บาท เพราะบัตรทอง 30 บาทไม่ครอบคลุมถึงยาบางประเภทที่น้องพลอยต้องใช้ และ

ฝากเงินไปกับหัวหน้าสายของโรงปูนได้ พอ 3 เดือนต่อมา เมื่อไปทวงถาม จึงได้ทราบว่าแม่ของเด็กไม่เคยได้รับเงินนั้น ทำให้เกิดการเข้าใจผิดกันว่า ธนาคารฯ ไม่ช่วยเหลือ..." แสดงให้เห็นว่าในการบริหารจัดการที่อยู่บนพื้นฐานการตัดสินใจของบางคนบางกลุ่ม (ไม่ได้ใช้รูปคณะกรรมการบริหาร) ทำให้มีโอกาสที่จะกระทำการละเมิดกฎกติกา และข้อบังคับของธนาคารฯ ได้ง่ายดายนั่นเอง

การบริหารลักษณะดังกล่าว ส่งผลให้สมาชิกและหัวหน้าสายจำนวนหนึ่ง เกิดการเรียนรู้กันเอง ว่าไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับเรื่อง "การออมเงิน" มากนัก แต่หากต้องการกู้เงินก็เพียงแต่ทำให้ผู้ที่บริหารจัดการ หรือหัวหน้าสายรู้สึกเห็นอกเห็นใจก็สามารถกู้เงินได้ง่าย ตรงกันข้ามกับสมาชิกบางรายที่มีการออมสม่ำเสมอ แต่พอต้องการใช้เงิน กลับกู้เงินไม่ได้ หรือบางคนก็ต้องรอนาน ดังเช่น "นางสวย" บอกว่า "ที่ถอนเงิน เพราะน้อยใจนินา ตัวเองส่งเงินออมมาตลอด พอจำเป็นจะกู้เพื่อรักษาพยาบาลลูก ก็กู้ไม่ได้ ให้ถอนได้อย่างเดียว...ฝากออมก็เพื่อหวังกู้ในกรณีฉุกเฉิน แต่กู้ไม่ได้ บางรายนินา ช่วยแล้ว

ช่วยอีก ...อย่างมาอยู่ที่หลังที่เงิน พอข. ลงมาแล้ว
หัวหน้าสายได้ไป คนละ 20,000 หมด
แล้ว...เหมือนถูกหลอกให้ฝากเงิน”

ข้อเท็จจริงประการหนึ่ง ที่น่าจะเป็น
ประโยชน์สำหรับเครือข่ายองค์กรที่สนใจ
จะดำเนินการในลักษณะเดียวกับกรณีศึกษา
(ธนาคารสัจจะฯ) นั้น ควรจัดการให้เป็นการ
บริหารจัดการในระดับกลุ่มย่อย ไม่เน้นการขยาย
ตัวสูงกว้างอย่างรวดเร็ว หรือปล่อยให้กิจการ
เติบโตไปแบบ “ขึ้นบันได” ไม่ใช่ “ก้าวกระโดด”

2) จุดอ่อนของระบบการบริหาร
จัดการทางการเงิน และความไม่สมดุล
ระหว่างค่าใช้จ่ายและรายรับของธนาคารฯ

กลุ่มฯ ทำการบริหารจัดการการเงินตามสภาพที่
เป็นอยู่เฉพาะหน้า โดยคณะบุคคลที่เป็นเชิงเดี่ยว
ไม่มีการวิเคราะห์และวางแผนด้านการเงิน ไม่มี
การรักษาสภาพคล่องของกระแสเงินสด คือ ไม่มี
การวิเคราะห์งบการเงิน เพื่อแยกแยะสัดส่วนเงิน
ทุนที่ปล่อยกู้ กับเงินสดสำรองเพื่อหมุนเวียน (เมื่อ
ถอน/ลาออก) หรือวงเงินเพื่อการจัดสวัสดิการให้
สมาชิก ตลอดจนจนถึงการมีค่าใช้จ่ายในการบริหาร
จัดการอยู่ในระดับสูง เป็นค่าเงินเดือน ค่าน้ำ-ค่า
ไฟ ค่าเช่า สูงถึง 28,000 บาทต่อเดือน ซึ่งถือเป็น
ต้นทุนคงที่ ขณะที่รายได้ที่เกิดจากการบริหารนั้น
มีน้อยมาก

ในทางการบริหารจึงเกิดเป็นสภาวะขาด
ดุลบัญชีรายรับ-รายจ่าย ครั้นเมื่อสมาชิกเริ่มไม่ไว้
วางใจ ต้องการกู้เงินก็กู้ไม่ได้ จึงหันมาถอนเงิน
มากขึ้น ธนาคารฯ จึงขาดสภาพคล่องกะทันหัน
ซึ่งย่อมส่งผลต่อระดับความเชื่อถือ กลายเป็น
ปัญหาความยุ่งเหยิง และข่าวลือมากมาย จนผู้
นำก็ไม่สามารถควบคุมได้ ดังความรู้สึกของ “นาย

วรรณ” ที่เล่าว่า “ตนฝากออมกับธนาคารฯ มา
ตลอดไม่เคยถอนหรือกู้ แต่พอบอกหัวหน้าสายว่า
จะกู้ไปซื้อเสื้อวินมอเตอร์ไซด์ นิษา ก็ผิดผ่อนมา
หลายครั้ง จนรอไม่ไหวเลยต้องกู้หนี้ข้างนอก มา
ให้เจ้าของเสื้อ(วินมอเตอร์ไซด์)ก่อน ถ้าไม่ได้ก็จะ
ถอน เหมือนถูกหลอก...”

ดังนั้นหากกลุ่มฯ ได้ทำการวิเคราะห์
สถานะทางการเงินของธนาคารฯ อย่างละเอียด
รอบคอบ ก็จะเป็นหนทางให้กลุ่มควบคุม
สถานการณ์ทางการเงินของกลุ่ม และรักษา
สภาพคล่องได้อีกทางหนึ่งด้วย

3) การขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้
จริง การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานธนาคาร
สัจจะฯ ขาดการใช้กระบวนการกลุ่ม ขาดเวที
ประชุมที่จะร่วมกันหารือถึงผลการดำเนินงาน
ปัญหา อุปสรรค เพื่อที่จะได้มาร่วมกันหาทางออก
หรือร่วมกันวางแนวทางแก้ไขปัญหา ซึ่งการมีส่วน
ร่วมของแกนนำ หัวหน้าสาย และสมาชิกอื่นๆ
ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง ต่อการสร้าง

จิตสำนึกร่วม และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

ดังนั้น ในขบวนการชุมชนนี้ จึงควรมีเวที หรือใช้กิจกรรม เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และนำรูปแบบเงินทุนอิสระที่ง่าย ๆ มาปรับใช้ แต่ต้องไม่ทำให้กลุ่ม/ธนาคารสัจจะฯ นี้เป็น “โต๊ะเงินกู้” อีกโต๊ะหนึ่งในชุมชน แต่น่าจะคงลักษณะของความรู้สึกว่าเป็น “เจ้าของกลุ่ม” ร่วมกัน มิใช่เป็นแค่ “ผู้มารับบริการ” เหมือนดังคำให้การของหัวหน้าสายคนหนึ่งว่า “...ถ้าการประชุมนั้น ไม่มีเรื่องผลประโยชน์ สมาชิกก็ไม่น่าสนใจเข้าร่วมหารือ บอกว่าไม่อยากรับรู้ อยากรู้แต่เพียงว่าเมื่อไรจะได้กู้เงิน”

4) การรับรู้ข้อมูลข่าวสารภายในกลุ่มขาดความชัดเจน สมาชิกจำนวนหนึ่ง ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร หรือได้รับเพียงบางส่วน ทำให้ไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิด-ตัดสินใจในเรื่องต่างๆ จึงนำไปสู่การขาดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของร่วม ทั้งนี้มีข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มไม่ได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลและการตัดสินใจ เช่น

เรื่องการนำเงินไปช่วยสมาชิกได้ถอนบ้านติดจำนอง 8 หลัง เป็นเงิน 280,000 บาท และต่อมา 3 หลังในจำนวนนี้ ได้ถูกไฟไหม้เมื่อ 1 มกราคม 2546 ที่ผ่านมา ซึ่งเงินกู้(หนี้)ที่เหลือก็ไม่เคยมีการผ่อนชำระให้ธนาคารฯ ซึ่งเป็นที่มา ที่บ่อยครั้งบรรดาสมาชิกหลายคน มักจะมีคำพูดชวนให้คิดว่า “เงินล้าน พอช. ลงมา *ไม่รู้*ว่าเงินไปไหนหมด” เป็นต้น

5) การรับรู้เกี่ยวกับที่มาของเงินทุนหมุนเวียน หลังจากที่ถูกกลุ่มได้รับเงินสินเชื่อสมาชิก รับรู้แต่เพียงว่าเงินทุนหมุนเวียนที่ได้มาจากภายนอกเป็นแค่ “เงินหลวง” และมีอัตราดอกเบี้ยสูงๆ ทำให้ขาดความสำนึกรับผิดชอบ หรือย่อหย่อนในหลักการสัจจะจะไป การผ่อนชำระคืนเงินกู้จึงมีน้อยลงอย่างรวดเร็วในช่วงหลังสมาชิกขาดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมต่อกกลุ่มเพื่อนสมาชิกด้วยกัน ในช่วงหลังสมาชิกที่รอคิวกู้เงิน ก็มักจะไม่ได้รับเงินตามที่ต้องการ จนนำไปสู่การถอนเงินออกจากกลุ่มในระยะเวลาต่อมา ดังที่มีคำกล่าวติดตลกจากหัวหน้าสายว่า “..ชาวบ้านมีสัจจะกับพวกนั้นนอกระบบ เพราะกลัวความรุนแรง แต่ไม่ต้องมีสัจจะกับธนาคารสัจจะออมรายวัน เพราะเขาถือว่าเป็นเงินหลวง...” เป็นต้น

6) การฉ้อโกงของคนทำงานหรือ หัวหน้าสายในบางพื้นที่ เช่นชุมชนโค้งอโคก หัวหน้าสาย มีการใช้ชื่อคนอื่นเป็นผู้กู้ ทั้งที่บางคนไม่เคยกู้ หรือไม่ได้เป็นสมาชิก และที่ชุมชนเพชรบุรี 40 ลูกชายหัวหน้าสาย ไปรับเงินจากมือคุณอำมีนาฯ 40,000 บาท โดยอ้างว่ามีสมาชิกจะกู้ แต่สมาชิกไม่เคยได้รับเงิน

ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ เกิดจากความไวใจ และเป็นการบริหารที่แยกส่วน ไม่มีการตรวจสอบ ผู้นำไม่ได้รับทราบสภาพการณ์ที่แท้จริง หลายกรณีที่ว่าแกนนำ/ผู้จัดการธนาคารฯ จะรับรู้อีกสายไป หัวหน้าสายหนี้หายพร้อมหอบเงินไปด้วยแล้ว จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ทันที่

หากพิจารณาอีกมุมหนึ่ง ของการจัดการเชิงเดียวกัน มีข้อดีที่เห็นได้ ก็คือ มีความคล่องตัว จับใจ ตัดสินใจได้ง่ายทันที่ แต่การตัดสินใจแก้ปัญหาเฉพาะบางเรื่อง ที่ไม่มีการเข้าร่วมของสมาชิกกลุ่ม ทีมงาน หรือในรูปคณะกรรมการ จึงส่งผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มในระยะต่อมาได้ เช่น การขยายฐานสมาชิกคนนอกเขตชุมชนเข้าร่วมกลุ่ม ทั้งที่สมาชิกส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยตั้งแต่แรก การกู้เงินข้างนอกมาปล่อยกู้ การตัดสินใจช่วยเหลือสมาชิก หรือหัวหน้าสายบางคน ในวงเงินที่สูงมากเกินไปที่ฎระเบียบวางไว้ ซึ่ง **"นายต้อย"** ได้เสนอแนะว่า **"อยากให้การปล่อยหนี้ในระบบให้สมาชิกให้หมด โดยเริ่มจากชุมชนใกล้ๆ ไม่ต้องขยายสมาชิกไปไกล เพื่อจะได้ดูแลกันได้ทั่วถึง ควรทำสัญญาเงินกู้ การพิจารณาวงเงินกู้ ควรดูที่ครอบครัวสมาชิกด้วยว่าทำมาหากินหรือเปล่า ดูหนี้ในครอบครัว ดูว่ามีกำลังส่งหรือไม่..."**

7) การให้ **"สิทธิพิเศษ"** แก่คนทำงานหรือหัวหน้าสาย มีข้อมูลจากการศึกษา พบว่าหัวหน้าสายหรือกรรมการ ส่วนหนึ่งเข้ามาทำงานเพราะมีความต้องการกู้เงิน โดยมีสิ่งที่เป็นแรงจูงใจที่สำคัญ คือ **"สิทธิพิเศษ"** ที่จะได้เงินกู้ในวงเงินที่สูงกว่าสมาชิกคนอื่น และจ่ายดอกเบี้ยถูกกว่า และหัวหน้าสายบางกลุ่ม จะได้รับค่าเดินทางเป็น

การตอบแทน เดือนละ 300 บาทด้วย

อย่างไรก็ดี ประเด็นความไม่เท่าเทียมกันของอัตราดอกเบี้ยระหว่างสมาชิกกับหัวหน้าสายนี้ แกนนำกลุ่ม ได้ชี้แจงเหตุผลว่า **"หัวหน้าสายเข้ามาช่วยงานกลุ่มโดยไม่มีเงินเดือนตอบแทน แต่ต้องมีความเสียสละ และต้องรับผิดชอบคอยตระเวนเก็บเงินส่งให้แม่ข่าย ดังนั้นจึงต้องมีสิ่งจูงใจแก่หัวหน้าสายเพื่อให้ทำงานเพื่อกลุ่ม / ธนาคารสักจะฯ ต่อไปด้วย"**

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงนั้นปรากฏว่า หลังจากทางกลุ่มได้รับเงินทุนหมุนเวียนจาก พอช.แล้ว มีแนวโน้มที่กลุ่มจะใช้หรือจัดการการตัดสินใจ บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่า การปฏิบัติตามกฎกติกาของกลุ่มเหมือนช่วงแรกๆ เช่น มีการปล่อยเงินให้หัวหน้าสายบางคน กู้เพื่อไปปลดหนี้ วงเงินสูงถึงรายละ 50,000 - 80,000 บาท หรือการอนุมัติให้เอาเงินไปไถ่ถอนบ้านของสมาชิกในชุมชนทับแก้ว ซึ่งไปจำนองไว้กับนายทุนนั้นนอกระบบ รวม 8 หลัง เป็นเงินรวม 280,000 บาท แทนที่จะนำเงินนั้นไปให้หมุนเวียนแก่สมาชิกวงกว้าง หรือปลดหนี้ให้แก่สมาชิกอื่นๆ อีกหลายคน

ดังนั้น **บทเรียนที่สำคัญอีกประการ** จากประเด็นดังกล่าว ก็คือ กลุ่มควรดำเนินงานโดยยึดหลักการโปร่งใส หรือการตรวจสอบกันเองได้ด้วย ไม่ว่าจะป็นด้านข่าวสารข้อมูลสมาชิกสัมพันธ์ งานบัญชี การเงิน การแก้ไขสถานการณ์ปัญหาที่แท้จริง

8) **สภาวะยุ่งเหยิงของกลุ่ม และ "ข่าวลือ"** ต่างๆ ในช่วงที่กลุ่มขาดสภาพคล่อง ผู้ที่ต้องการกู้ไม่สามารถกู้ได้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้นับได้ว่าเป็น

สิ่งที่นอกเหนือการควบคุมของผู้ประสานงาน หัวหน้าสาย หรือแม้แต่ผู้นำ แต่มันส่งผลกระทบต่อการทำงาน การบริหารจัดการ จนก่อให้เกิด “วิกฤตศรัทธา” ของสมาชิกที่มีต่อศูนย์ประสานงานธนาคารสัจจะฯ เป็นอย่างมาก แม้แต่ผู้บริหารกลุ่ม ผู้นำที่สำคัญก็มีอาจทาดทาน ควบคุมหรือตรวจสอบสถานการณ์ที่แท้จริงได้ จึงส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการการเงิน จนนำไปสู่ภาวะถดถอยของกลุ่มสมาชิกโดยรวมอย่างเลี่ยนมิได้ในที่สุด

9) จิตวิญญาณของคนอาสา...เพื่อชาวชุมชน ในช่วงหลังที่กลุ่มสัจจะฯ มีการขยายวงออกไปในพื้นที่ชุมชนอื่นๆ อย่างกว้างขวาง ทำให้คนที่เข้ามาทำงานบางสาย มาจากการรวมตัวตั้งกลุ่มขึ้นอย่างหลวมๆ เพียงเพื่อต้องการใช้เงินกู้จากธนาคารสัจจะฯ ซึ่งไม่ต้องฝากออมมากมาย ก็กู้เงินได้ง่าย ดอกเบี้ยไม่สูง

สมาชิกใหม่รุ่นหลังๆ จึงมักไม่เข้าใจถึงเจตนารมณ์หรือปรัชญาของการรวมกลุ่มและเข้าเป็นสมาชิกธนาคารสัจจะฯ ว่ามีที่มาหรือพัฒนาการการก่อตั้งกลุ่มมาอย่างไร เพื่อวัตถุประสงค์อะไร สิ่งต่างๆ เหล่านี้ นับเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีสำนึกรับผิดชอบร่วมกัน และสภาพการถดถอยของกลุ่มในช่วงเวลาต่อมาด้วย

ในช่วงหลังนี้ “หัวหน้าสาย” บางคนจะมีการลัดคิวเงินกู้ให้ตัวเองหรือพรรคพวกหรือบางคนกู้เงินโดยแอบอ้างชื่อชาวบ้านคนอื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นสมาชิก แล้วเอาไปบวกดอกเบี้ยเพิ่ม เขากำไรอีกต่อก็มี เช่น ที่ชุมชน

โค้งอโคก ...เมื่อการเงินติดขัด มีปัญหาผ่อนชำระคืนไม่ได้ตามกำหนด หรือหัวหน้าบางคนก็เก็บเงินสมาชิกไปหมุนเวียนเองได้เงินจำนวนมากแล้ว ก็หลบหนีออกจากชุมชนพร้อมกับเงินคนอื่นก็มีหลายราย

นอกจากนี้ทีมผู้วิจัย ยังได้เพิ่มเติมไว้ว่า “..การจัดตั้งและการจัดการกลุ่ม ขยายฐานสมาชิกไปยังชุมชนต่างๆ เร็วเกินไป ไม่มีการวางแผนกระบวนการทำงานให้เกิดความมั่นคง ...ขาดการศึกษาลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน ขาดการวางแผน กำหนดกติกา และ ความรับผิดชอบร่วมกัน การรวมกลุ่มของสมาชิก ไม่ได้มาจากความสนใจอย่างแท้จริงของสมาชิกหรือหัวหน้าสายในการที่จะเข้าร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน...”

ความยุ่งยากหรือข้อขัดข้องทั้งหลายเหล่านี้ นับได้ว่าเกิดมาจากความอ่อนแอทางจิตวิญญาณของคนทำงานอาสา ซึ่งในที่สุดก็กลายเป็นปัญหาข้อติดขัดและการถดถอยของสมาชิกกลุ่ม หรือคนที่เข้ามาทำงานในศูนย์ประสานงานธนาคารฯ เองด้วย

แนวทางที่ฟื้นฟู

ธนาคารจะออกรายวันชุมชนสาขาห้วยขวาง ควรเป็นอย่างไร

ข้อเสนอแนะเพื่อการฟื้นฟูกิจการองค์กรการเงินของชุมชน มีดังนี้ คือ

- เร่งปรับปรุงฟื้นฟูสภาพการประสานการทำงานของธนาคารต่างๆ และศูนย์ประสานงานกลุ่ม ให้เกิดความชัดเจน มีความเข้มงวดมากขึ้น มีการสร้างระเบียบกติกามาใช้ร่วมไปกับหลักต่างๆ ได้แก่ การรับสมัครและคัดเลือกสมาชิก การขยายฐานสมาชิก การปล่อยเงินกู้ การตรวจสอบติดตาม การเรียนรู้เรื่องระบบบัญชีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ โดยเน้นที่การปรึกษาหารือ ตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกและที่ปรึกษาที่มีประสบการณ์ก่อน

- พัฒนาระบบการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยเริ่มต้นกันใหม่ทั้งหมด มีการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ ร่วมกันใหม่อย่างเป็นธรรม ยกเลิกสิทธิพิเศษซึ่งนำไปสู่การผูกขาดสำหรับหัวหน้าสาย ดังนั้นต้องเน้นความโปร่งใส และการตรวจสอบกันเองได้ในทุกระดับ

- เกี่ยวกับเงินกองทุนนั้น เมื่อมีการปรับโครงสร้างองค์กร และการบริหารได้ในระดับหนึ่งแล้ว อาจจะใช้การบูรณาการการเงินกองทุนภายในชุมชน โดยพิจารณาถึงทุนที่มีอยู่เดิมในชุมชนทั้งหมดด้วย โดยสมาชิกร่วมกันพิจารณาจากข้อมูลที่เป็นจริง เพื่อนำไปสู่การจัดสรรการเงินในระดับต่อไป เช่น ควรมีการทำแผนงานเพื่อฟื้นฟูสภาพหนี้ หากมีความต้องการเพิ่มทุน หาแหล่งทุน และบริหารเพื่อการปลดหนี้ หรือเพื่อ

สวัสดิการชุมชน ฯลฯ แต่ในเบื้องต้นอาจต้องมีกองทุนสนับสนุนกิจการเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วย

- สมาชิกร่วมกันกำหนด ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ เกี่ยวกับคนทำงาน ในกรณีที่สมาชิกยังยืนยันว่า หัวหน้าสาย จะเป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการ ควรกำหนดกฎเกณฑ์ในการเข้าทำงานให้รัดกุมเสียใหม่ ตั้งแต่การรับสมัคร การตรวจสอบคุณสมบัติ การค้าประกัน การมีสิทธิพิเศษเหนือสมาชิกกลุ่ม การทำงานเอกสารต่างๆ ฯลฯ

- สมาชิกกลุ่ม/ชุมชนต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมพัฒนา ถึงวิธีการตรวจสอบการทำงานของหัวหน้าสาย และคนทำงานด้วย

- ควรมีกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ เป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาหรือสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนขึ้นใหม่ ทั้งนี้อาจต้องมีผู้ที่มีประสบการณ์ที่ปรึกษา หรือพี่เลี้ยง เข้าร่วมกระบวนการ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามความต้องการของสมาชิกด้วย

- กิจกรรมหรือสวัสดิการที่จัดให้สมาชิก ต้องที่ไม่ผูกติดหรือเป็นตัวเงิน เป็นเครื่องล่อใจ อาทิเช่น เน้นการคิดค้นที่มุ่งพัฒนางานอาชีพและระบบตลาดทางเลือก ให้แก่สมาชิก ตลอดจนการเน้นให้ตระหนักในคุณค่า และมุ่งยกระดับจิตสำนึก หรือค่านิยมการประหยัดอดออม ปรับท่าทีเจตคติต่อชีวิตของชาวชุมชนแออัด เป็นต้น

ข้อเสนอแนะสำหรับกลุ่มใหม่ ที่สนใจพัฒนาขบวนการกลุ่ม

ให้มีกิจกรรมการออมรายวัน

ได้แก่

- กลุ่มออมทรัพย์ หรือองค์กรการเงิน ขึ้นใหม่นั้น ควรจะก่อเกิดหรือพัฒนาผ่านการ “ตกผลึก” จากขบวนการกลุ่ม หรือสมาชิกในชุมชนอย่างแท้จริง

- กลุ่มต้องมีการพัฒนาแนวคิด / แนวทางร่วมกันอย่างชัดเจน ว่ากลุ่มมีจุดประสงค์การจัดตั้งเพื่ออะไร และจะมีกิจกรรม/เครื่องมือใดพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกันได้

- การออมรายวัน ต้องยึดหลักการแห่งสังคมนิยมที่แท้จริง

- การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง ในทุกขั้นตอนหรือทุกกิจกรรม ควรมีการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม กำหนดระเบียบกติกา เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงให้มากที่สุด เพื่อปลูกฝังความรู้สึกในการเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งจะช่วยหนุนเสริมประสิทธิภาพกลุ่มได้อีกขั้นหนึ่ง

- บทเรียนที่สำคัญจากธนาคารสังคมนิยม คือ ควรเริ่มต้นกระบวนการบริหารกิจการในลักษณะ “คิดใหญ่ - (เริ่ม) ทำเล็ก” นั่นคือ องค์กรการเงินควรเริ่มจากกลุ่มเล็กๆ ภายในชุมชน ไม่จำเป็นต้องเร่งขยายฐานสมาชิกเป็นกลุ่มใหญ่ หรือขยายวงกว้างเกินไป และวงเงินที่ปล่อยกู้ต้องไม่สูงเกินกำลังความสามารถของลูกหนี้ (ต้องมีภาวะวิเคราะห์สถานะการเงินของลูกหนี้)

- สิ่งสุดท้าย คือ กลุ่มออมรายวันในชุมชน นับเป็นองค์กรรากหญ้าที่ใช้มาตรการทางสังคมเป็นเครื่องควบคุม หรือเป็นบรรทัดฐานในหมู่สมาชิก การบริหารจัดการต่างๆ จึงถูกกำกับด้วยมาตรการทางสังคม วัฒนธรรม จารีตประเพณี และหลักคำสอนทางศาสนา ดังนั้น ผู้บริหารจัดการต้องรักษาความเป็นกลางระหว่างความเห็นอกเห็นใจกับความเป็นไปได้ในการชำระคืนของลูกหนี้ด้วย (ต้องวิเคราะห์ความสามารถในการใช้คืน)

: แนวทางการแก้ไขปัญหานี้ในระบบ

จากการศึกษาวิจัย “ธนาคารสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง” ทำให้เกิดการเรียนรู้ว่ากิจกรรมการออมทรัพย์ หรือกลุ่มออมรายวันนั้น สามารถช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้แก่ชาวชุมชน โดยเฉพาะการลดความรุนแรงเนื่อง จากปัญหานี้ในระบบของสมาชิกได้ แต่ถ้าจะให้การแก้ไขปัญหานี้ในระบบมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นนั้น ในเบื้องต้นควรเริ่มดำเนินการ ดังนี้

* การสำรวจข้อมูลปัญหานี้ในระบบ สมาชิกและแกนนำต้องทำการสำรวจข้อมูลนั้นนอกระบบร่วมกันอย่างเปิดเผย จริงใจ ตรงไปตรงมาที่สุด ทั้งนี้ เพื่อวางเป้าหมาย/วิธีการแก้ปัญหาร่วมกัน ไม่ใช่สำรวจ โดยผู้นำไม่กี่คน เพื่อเสนอแหล่งทุน / แหล่งเงินกู้ภายนอก

* เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ต้องวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อแยกประเภทสมาชิก จำนวน แหล่ง เงินกู้ เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการจัดลำดับและ แยกแยะว่าจะแก้ไขหนี้ประเภทใดก่อน และสมาชิกรายใดประเภทใด ที่พร้อมและตั้งใจ จะแก้ไขสภาพหนี้อย่างจริงจัง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความเป็นไปได้ ให้มากที่สุด หรือเรียกได้ว่าเป็นการวิเคราะห์แผนทางการเงินตั้งแต่ระดับบุคคล ถึงระดับชุมชนด้วย

* ส่งเสริมให้ชาวชุมชนจัดทำแผน / วาง “แผนชีวิตครอบครัว” อันจะเป็นการแสดงความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการที่หลากหลาย ไม่ใช่แค่ต้องการหรือรอดอยจากการนำเงินภายนอกมาปลดหนี้ทั้งก้อนอย่างเดียว เพื่อสร้างความเข้าใจว่า เงินที่จะมาช่วยปลดหนี้ในระบบ มีใช้ “โตะเงินกู้” อีกโตะหนึ่ง

* เมื่อมีเงินลงมาช่วยแก้ไขหนี้ ให้สมาชิกแล้ว ต้องเน้นการติดตามผลการแก้ไขหนี้ของสมาชิกแต่ละราย อย่างใกล้ชิดจริงจัง

* หากแก้ไขหนี้ในระบบได้ในระดับหนึ่งแล้ว การจัดสวัสดิการแก่สมาชิกย่อมเป็นผลพลอยได้ หรือสวัสดิการชุมชนที่มีคุณค่าแก่สมาชิกได้ ด้วยการขยายผลการจัดสวัสดิการตามกำลังเงิน ผลกำไร และเน้นการมีส่วนร่วม หรือการรับรู้ของสมาชิกด้วย.

■ โดย อามิณา บุญศรี
ประธานกลุ่มสัจจะออมรายวัน อามานะฮ์พัฒนา

“เงินบาทล้างหนี้”

“ชาวบ้านเป็นหนี้กันมาก ซึ่งนอกจากจะทำให้ความเป็นอยู่ยากลำบาก อดมือกินมือแล้ว ยังต้องมาเจ็บตัวเพราะการถูกเจ้าหนี้ซึ่งเป็นคนนอกชุมชนทำร้าย ถูกด่าทอด้วยคำหยาบๆ คายๆ หรือทุบตีแทบทุกวัน ซึ่งความรุนแรงของการโดนทำร้ายร่างกายก็ขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นหนี้มากน้อยเท่าไร และดอกเบี้ยที่ทบเข้าไปอีกเท่าไร หรือหากใครหลบได้ไล่ไม่ทันก็โชคดีไป แม้แต่ผู้หญิงยิ่งเร็ว ก็ไม่มีกวันที่จะเจ็บตัวไปตามๆ กัน หรือบางคนที่เป็นหนี้มากๆ และไม่มีเงินใช้คืน ก็จะถูกยึดทรัพย์สินสิ่งของมีค่าภายในบ้านไปจนเกลี้ยง ไม่ว่าจะเป็วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลมแม้แต่เครื่องกรองน้ำเครื่องเล็กๆ ที่เหลืออยู่เพียงเครื่องเดียวที่มีไว้ใช้สำหรับกลั่นกรองน้ำเพื่อดื่มกินของคนในบ้าน ก็ถูกยึดมลายหายไปกับตา เหลือแต่เพียงบ้านหลังเล็กๆ ที่ข้างในมีแต่ห้องว่างเปล่า ไม่มีสิ่งของหรือเครื่องกินเครื่องใช้อะไรที่พอจะช่วยอำนวยความสะดวกได้เลย มีหน้าซำ บางคนที่มีลูกสาวก็จะถูก “ข่ม” ไปขายบริการ เพื่อเอาค่าตัวมาใช้ในการ “ซัดดอก” บางคนก็ถูกบังคับให้ “เดินยอดยา” (การจัดส่งยาเสพติด) ให้ ซึ่งบางทีก็เป็นคนส่ง หรือขายเองบ้าง กินเองบ้าง กลายเป็นคนติดยาเสพติด สร้างปัญหาให้ครอบครัวและชุมชนเพิ่มมากขึ้นไปอีก”

นี่คือคำบอกเล่าอย่างเปิดอกที่พรังพรูออกมาจากปากของป้าเย็นด้วยแววตาที่เต็มไปด้วยความโศรกเศร้า ซึ่งบอกให้เรารับรู้ถึงความทุกข์ยากของเพื่อนบ้านต่างชุมชนที่ได้รับจากการเป็นหนี้นอกระบบ และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เราขยายกลุ่มออมทรัพย์

แต่เดิมกลุ่มอามานะฮ์ของเราที่เปลี่ยนจากการออมรายเดือนมาเป็นการออมเป็นรายวัน เพื่อต้องการแก้หนี้นอกระบบให้กับชาวชุมชน เราเริ่มครั้งแรกมีสมาชิกเพียง 17 คน ต่อมาสมาชิกเพิ่มมากขึ้น เพราะเขาออมได้เพียงวันละไม่กี่บาท และก็ได้ทุกวัน การบริหารทุกอย่างสมาชิกเป็นใหญ่ กลุ่มอามานะฮ์จึงช่วยแก้หนี้นอกระบบให้กับสมาชิกได้ ในขณะที่ชุมชนข้างเคียงก็มี

ปัญหานั้นนอกระบบจำนวนมากเช่นกัน แต่ยังไม่มีการออมรายวัน เราจึงต้องขยายกลุ่มรายวันออกไปยังชุมชนข้างเคียง คือ ชุมชนโรงปูนเพชรพระราม เพชรบุรี 40 ไค้งอโศก ซอยพิทยา และทับแก้ว

“ลุงหลง” เป็นสมาชิกในกลุ่มฯ ที่ให้เราเยี่ยมเงินมาดำเนินการ ถึง 500,000 บาท เพราะลุงบอกเราว่า “ลุงเห็นด้วยและเชื่อมั่นกับการดำเนินงานของกลุ่มของเราในการที่จะปลดหนี้นอกระบบได้” ทั้งนี้เพราะเขาเห็นพวกเราทำงานกันอย่างจริงจังมาโดยตลอด

หลังจากที่เราได้รับน้ำใจจาก “ลุงหลง” มาใช้เป็นทุนเริ่มในการดำเนินการต่อยอดความหวังในการช่วยเหลือเพื่อนชุมชนอื่น เราก็นำเงิน

นั้นมาปล่อยให้กู้ โดยสมาชิกจะต้องเสียดอกเบี้ย ร้อยละ 3 บาทต่อเดือน เพื่อนำไปคืนกลับไปให้ลุงหลอง และทุกคนจะต้องชำระคืนเป็นรายวัน โดยจะมีการควบคุมจัดการการคืนเงินกันเองภายในกลุ่มสมาชิกแต่ละชุมชน ซึ่งจะจัดให้มีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ดูแล

โครงการนี้ได้รับการยอมรับและความพอใจจากชาวบ้านเป็นอย่างดี ซึ่งเห็นได้จากที่เดิมมีสมาชิกเพียง 20 กลุ่ม ๆ ละ 10-15 คน ก็มีการขยายจำนวนสมาชิกขึ้นเรื่อย ๆ จำนวนเจ้าหน้าที่นอกระบบซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "สาย" ซึ่งพอพูดถึง "สาย" ชาวบ้านก็จะนึกภาพขึ้นมาได้ทันทีว่าเป็น "ชายรูปร่างกำยำสูงใหญ่ มีนิสัยโหดเหี้ยมหยาบค้าย ชอบทำร้ายชาวบ้านโดยใช้ความรุนแรง ซึ่งจะมาพร้อมกับมอเตอร์ไซด์คู่ใจ ซึ่งถูกส่งมาจากเจ้าหน้าที่รายต่าง ๆ ที่เข้ามาทวงหนี้ชาวบ้านในชุมชน" นั้นได้ลดลงจาก 25 คัน (คัน : มอเตอร์ไซด์ซึ่งเป็นพาหนะสำหรับขี่มาทวงหนี้) เหลือเพียง 5 คันเท่านั้น ซึ่งเป็นผลของการนำเอาการออมทรัพย์มาใช้เป็นทุนหมุนเวียนและการประกอบอาชีพของสมาชิก

พอลืมตาอ้าปากได้ยังไม่เท่าไรก็เกิดเคราะห์กรรมขึ้นมา เนื่องมาจากเหตุไฟไหม้ในชุมชน เผาผลาญไปหลายร้อยหลังคาเรือน โดยไหม้ที่ชุมชนซอยพัทธยาไปประมาณ 40 หลัง ชุมชนเพชรพระรามกว่า 50 หลัง โรงปูนอีก 20 หลัง ยังไม่เพียงพอเท่านั้นยังเกิดเหตุเพลิงไหม้ซ้ำ ๆ กันอีกหลายครั้ง ล่าสุดที่ชุมชนเพชรพระรามซ้ำเป็นครั้งที่สองอีก 80 กว่าหลังคาเรือน นอกจากนั้นชุมชนบางชุมชน เช่น ชุมชนทับแก้วก็ถูกยึดบ้านไปอีกจำนวนหนึ่ง

ทั้งหมดก็เลยมาปะดั่งปะเดรวมกันเป็นปัญหาใหญ่ในปลายปี 45 ทำให้เศรษฐกิจเงินทองของชาวบ้านในชุมชนหรือหอรอ ชบเซาลงไป ซึ่งเดิมความเป็นอยู่ของชาวบ้านก็ใช้ว่าจะสบายซักเท่าไรแต่พอมารู้ปัญหานี้ก็ยิ่งจะยากลำบากมากขึ้นไปอีก ส่งผลต่อเงินหมุนเวียนในกลุ่มออมทรัพย์ลดน้อยลงไปด้วย เพราะสาเหตุจากเศรษฐกิจในชุมชนแยลงและการนำเงินสวัสดิการกลุ่มออมทรัพย์ไปใช้ในการช่วยเหลือชาวบ้านที่เดือดร้อน ด้วยการนำไปซื้อหิน ดิน ทราย และวัสดุอุปกรณ์ในการซ่อมแซมและปลูกบ้านใหม่ บางส่วนก็นำไปไถถอนบ้านที่ถูกยึดคืนกลับมาให้ชาวบ้าน

พวกเราทุกคนในกลุ่มออมทรัพย์มองเห็นถึงปัญหา และพยายามที่จะหาแนวทางแก้ไข ทุกคนได้เข้ามาร่วมคิด ร่วมกันทำงานกันอีกครั้ง "สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช)" ให้การสนับสนุนเงินหมุนเวียนแก่เราจำนวน 1,000,000 บาท ในเดือนกันยายน 2545 ทำให้สามารถพุงสมาชิกขึ้นมาจากการปลดหนี้นอกระบบได้ถึง 133 ราย

หลังจากนั้นสิ่งดี ๆ ก็กลับเข้ามาในชุมชนอยู่เรื่อย ๆ โดย SIF ได้เข้ามาสนับสนุนงบสำหรับการเรียนรู้ในชุมชนอีก 300,000 บาท ซึ่งเราได้นำมาสร้างศูนย์การเรียนรู้สำหรับคนในชุมชน ซึ่งเราใช้เป็นพื้นที่/เวทีในการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนเรื่องราวและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้สัมพันธ์ภาพของพวกเราแน่นแฟ้นมากขึ้น

หลังจากที่สิ่งต่างๆ ผ่านไป เราได้กลับมามองและทบทวนตัวของพวกเราตัวเองว่า สิ่งที่

เราได้จากการทำงานและการฟันฝ่าเดินผ่าน
วิกฤติร่วมกันมาได้ก็คือ เราได้โอกาสในการเข้า
มาทำงานร่วมกัน ได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเผชิญ
ปัญหาอุปสรรคไปพร้อม ๆ กัน เราได้เรียนรู้ว่า
สัมพันธภาพที่บริสุทธิ์ใจ และความสามัคคีเป็น
สายใยเชื่อมโยงที่เหนียวแน่นและมีพลังที่ทำให้
เราแข็งแกร่งพร้อมที่จะสู้และเดินหน้าต่อไปได้
อย่างมั่นคง

จากการที่เราทำงานกลุ่มออมทรัพย์ร่วม
กัน มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นมากมายหลายอย่าง คือ
เราพบว่ามิกิจกรรมเชื่อมโยงเกิดขึ้นอีกหลาก
หลายกิจกรรม มีกลุ่มคนใหม่ ๆ ที่มีคนมากหน้า
หลายตาเข้ามาช่วยกันทำงาน อาทิเช่น เกิดกลุ่ม
สวัสดิการชุมชน, หรือกลุ่มกิจกรรมอื่นๆ ที่มีตั้งแต่

แค่นั้นก็ตาม เราก็ยังคงยึดหลักว่า พวกเราชาว
บ้านต้องเป็นแกนนำในการดำเนินการเอง

นอกจากนั้นชุมชนยังได้รับการยอมรับ
จากหน่วยงานภายนอกชุมชน เห็นได้จากที่ชุมชน
เราจะถูกเชิญเชิญเข้าไปร่วมงานของหน่วยงาน
ต่าง ๆ ด้วยอยู่เสมอ รวมทั้งเด็ก ๆ เยาวชนที่มา
ช่วยกันทำงานก็ได้รับการยกย่องให้เป็นเด็ก
เยาวชนตัวอย่าง เกิดผู้นำใหม่ขึ้นมาในชุมชน
ทำให้การทำงานของเราเป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่
ขาดช่วงขาดตอน และสิ่งสุดท้ายที่เกิดขึ้นที่ทำให้
เราภาคภูมิใจมากจนถึงทุกวันนี้ก็คือ การได้รับ
การยกย่องว่าเป็นกลุ่มตัวอย่างของเขตห้วยขวาง
ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่มีการรวมตัว รวมพลังความเข้ม
แข็งของชุมชนได้สำเร็จ

เด็กเล็ก ๆ จนถึงผู้เฒ่าผู้แก่ มาพบปะแลกเปลี่ยน
กันอยู่เสมอ , เกิดแรงสนับสนุนจากหน่วยงานใน
ท้องถิ่น เช่น ประชาคมเมืองซึ่งเข้ามาช่วย
ประสานเรื่องที่ดินกับการรถไฟให้เรา , สำนักงาน
เขตก็เข้ามาประสานกิจกรรมต่างๆ ให้ , ศุภนิมิตร
ก็เข้ามาช่วยในเรื่องสหกรณ์ชุมชน หรือแม้แต่
นักการเมืองในท้องถิ่นก็เข้ามาร่วมในกระบวนการ
พัฒนาของชุมชนด้วย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ถึงแม้ว่า
การช่วยเหลือจะหลั่งไหลเข้ามาในชุมชนมากสัก

และหากจะมองในแง่ของระบบการ
ทำงานซึ่งเราใช้ระบบความสัมพันธ์แบบครอบ
ครว้ ที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูล ประนีประนอม เข้า
ใจถึงความทุกข์ยากและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและ
กัน เป็นอีกสิ่งที่มีคุณค่าที่ไม่สามารถไปค้นหาได้
ในระบอบธุรกิจหรือระบบการทำงานทั่วๆ ไป สิ่ง
เหล่านี้ทำให้ความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของ
ชุมชนดีขึ้น ปัญหาเสียดิตลดลง ชีวิตที่ปลอดภัย
หนึ่งเกิดขึ้นในขณะเดียวกันกับที่จำนวนเงินออมที่

มีมากขึ้นด้วย แต่เงื่อนไขที่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ต้องพึงสังวรณไว้เสมอหากต้องการเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนไปในทางนี้ก็คือ สัจจะและความกล้า ที่สมาชิกจะต้องแสดงออกมา ทุกคนต้องเอา ปัญหาที่แท้จริงออกมาว่าตนเองเป็นหนี้เท่าไร เพื่อกลุ่มจะได้ช่วยกันควบคุมและบริหารจัดการ หนี้ร่วมกันได้

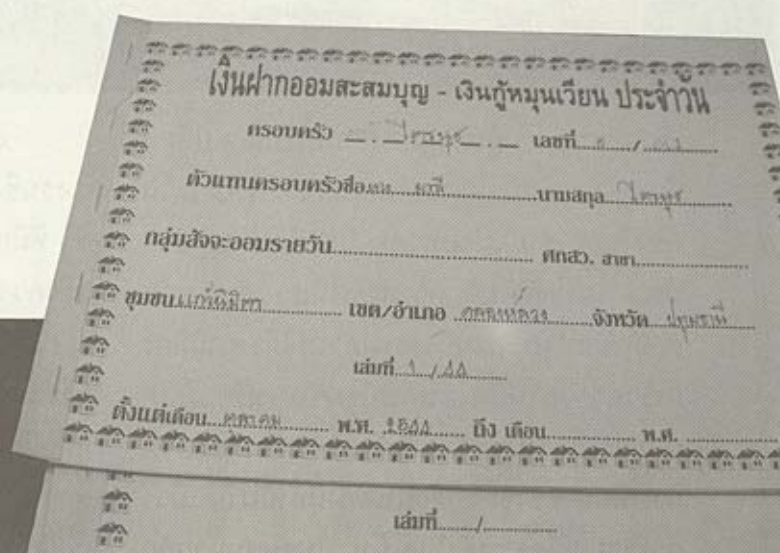
และสำหรับกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน ช่างเคียง ถึงแม้จะมีสภาพยังไม่ดีนัก แต่มันก็พอ จะขยับต่อไปได้ เพราะทุกคนยังคงช่วยกันทำงาน และร่วมพลังกันอย่างเหนียวแน่นนั่นเอง

มาถึงตอนนี้เราอยากจะทำโครงการอีก หลายโครงการ โดยเราได้จัดทำแผนงานสำหรับ ปีต่อไปไว้แล้ว ซึ่งกำลังดำเนินการประสานและ ลงมือทำให้เกิดเป็นรูปเป็นร่าง สิ่งที่เราอยากทำมี อยู่หลายอย่าง หลายความฝันด้วยกัน เราอยาก ทำสหกรณ์ร้านค้าชุมชนเพื่อใช้เป็นแหล่งซื้อขาย สินค้าราคาถูกในชุมชน เราอยากทำสวัสดิการ ชุมชนไว้ใช้ในยามเกิดแก่เจ็บตาย เราอยาก ทำทุนหมุนเวียนในชุมชนเพื่อใช้เป็นกองทุนกู้ยืม

เพื่อประกอบอาชีพหรือเพื่อการศึกษา และ ก็อยากทำร้านอาหารชุมชนไปพร้อม ๆ กันด้วย โดยลักษณะคร่าว ๆ ในแต่ละโครงการจะมีการ แยกกองทุนและการบริหารจัดการไว้จากกัน เพื่อ การตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงาน เป็นสำคัญ

ซึ่งทั้งหลายเหล่านี้ก็เป็นอีกแนวทาง หนึ่งของชุมชนที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงคนมาอยู่และสัมพันธ์กัน เป็นแนวที่จะใช้ แก้ปัญหาและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนใน ชุมชนให้ดีขึ้น และหากเป็นไปได้อยากจะชวน หน่วยงาน ,องค์กรต่าง ๆ มาร่วมช่วยสานฝันนี้ให้ เป็นจริง เพราะเพียงลำพังกำลังชุมชนเพียงกลุ่ม เดียวก็ทำได้ แต่จะให้ดีและมีพลังมากกว่าหาก เพื่อน ๆ มาช่วยกันลงแรงอีกแรงหนึ่ง

และท้ายที่สุดขบวนการนี้ก็จะ เป็นขบวนการที่มีพลังเปี่ยมด้วยศักยภาพในการเปลี่ยนชุมชนและสังคมให้เข้มแข็งมากและกว้างขวางขึ้น ต่อไป

หน่วยประชาสัมพันธ์

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

2044/28-33 ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10320

โทร. (66) 0-2718-0911 ต่อ 209 โทรสาร : (66) 0-2318-6277

e-mail : codi@codi.or.th Website : www.codi.or.th